

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Problematika kontaktů mezi biologickými rodiči a
pěstounskými rodinami v kontextu náhradní rodinné péče**

Bakalářská práce

Autor: Pavlína Skálová
Studijní program: Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Hradec Králové, 2019

Zadání bakalářské práce

Autor: Pavlína Skálová

Studium: U1652

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název bakalářské práce: **Problematika kontaktů mezi biologickými rodiči a pěstounskými rodinami v kontextu náhradní rodinné péče**

Název bakalářské práce AJ: The Problematics of Contacts between Biological Parents and Foster Families in a Context of a Replacement Family Care

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude věnovat náhradní rodinné péči u nás. Budou popsány formy náhradní rodinné péče, platná legislativa. Z velké části se bude věnovat tématu pěstounských rodin, podmínkami vzniku pěstounství, jeho průběhu, právech a povinnostech pěstounů. V praktické části bakalářské práce bude kvalitativní výzkum v pěstounských rodinách, kde bude veden polostrukturovaný rozhovor na téma fungování kontaktů a spolupráce mezi pěstounskými rodinami a biologickými rodiči.

MATĚJČEK, Zdeněk, ed. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 8071786373.
KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 8071786373. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 9788024717883. SATIR, Virginia. Kniha o rodině. Praha: Institut Virginie Satirové, 1994. ISBN 8090132502. MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8085282836.

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 2. 4. 2019

Pavλίna Skálová

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Smutkové, Ph.D., za odborné vedení, poskytnutí cenných rad, připomínek, metodického vedení, za ochotu a vstřícnost, kterou mi pomohla k napsání bakalářské práce.

Anotace

SKÁLOVÁ, Pavlína. Problematika kontaktu mezi biologickými rodiči a pěstounskými rodinami v kontextu náhradní rodinné péče. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Ústav sociální práce, 2019, 77 stran, Bakalářská práce. Vedoucí práce: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

Bakalářská práce se věnuje problematice kontaktů a vzájemné spolupráci mezi pěstouny a biologickými rodiči dítěte v kontextu náhradní rodinné péče.

Teoretická část se zaměřuje na dítě, jeho potřeby, zájmy a práva, na důležitost růstu v rodinném prostředí pro budoucí život dítěte. Dále jsou v práci popsány formy náhradní rodinné péče v České republice a podrobněji je definována současná podoba pěstounské péče. Poslední kapitola teoretické části práce je věnována kontaktům dítěte s biologickou rodinou. Uvádím v ní důležitost kontaktů pro dítě a biologické rodiče, následně jak se na společný kontakt rodiče a pěstouni připravují a jaký je jeho průběh.

Praktická část je konstruována pomocí polostrukturovaného rozhovoru a zaměřuje se na otázku kontaktů mezi biologickými rodiči a jejich dětmi. Na problematiku je nahlíženo z pohledu pěstounských rodin a praktická část je doplněna o otázky položené sociálním pracovnícím.

Klíčová slova: dítě, biologický rodič, pěstoun, pěstounská péče, kontakty

Annotation

SKÁLOVÁ, Pavlína. The Problematics of Contacts between Biological Parents and Foster Families in a Context of a Replacement Family Care. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 77 pp. Bachelor Thesis. Head of Bachelor Thesis: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

This bachelor thesis deals with the problematics of contacts between foster parents and biological parents of a child and their mutual cooperation in the context of substitute family care.

The theoretical part focuses on a child as a whole, the child's needs, interests and rights. It emphasizes the importance of growing up in a harmonious family environment for the future life of a child. Further various forms of substitute family care in the Czech Republic are described in the thesis. The current foster family care is defined in detail. The last chapter of the theoretical part is devoted to the contacts of a child with his or her biological family. I emphasize the importance of contacts for both the child and the biological parents. The preparation of foster and biological parents for the mutual contact and its process is described.

The practical part uses the method of a semi-structured interview. It is focused on the contacts between biological parents and their children. It looks at the contacts from the view of foster families. Questions asked different social workers are a part of it.

Key words: a child, a biological parent, a foster parent, foster care, contacts

OBSAH

ÚVOD.....	9
Teoretická část.....	12
1 Dítě.....	12
1.1 Práva dítěte	12
1.2 Úmluva o právech dítěte	13
1.2.1 Nejlepší zájem dítěte	14
1.3 Sociálně-právní ochrana dětí	14
1.4 Základní potřeby dítěte	15
1.5 Typologie duševních potřeb dle Matějčka.....	16
1.6 Citová deprivace dítěte	17
2 Náhradní rodinná péče	18
2.1 Význam náhradní rodinné péče	18
2.1.1 Pěstounská péče	19
2.1.2 Poručenství.....	21
2.1.3 Svěření do péče jiné osoby.....	21
2.1.4 Osvojení	22
3 Pěstounská péče	24
3.1 Legislativní postavení pěstounské péče.....	24
3.2 Proces zprostředkování.....	25
3.3 Osoby vykonávající pěstounskou péči	26
3.4 Dítě v pěstounské péči.....	27
3.5 Adaptace dítěte	27
3.6 Dohoda o výkonu pěstounské péče a individuální plán.....	28
3.7 Zánik pěstounské péče	29
4 Kontakty dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou	30
4.1 Dítě a biologická rodina.....	30
4.2 Minulost dítěte	30
4.3 Hledání vlastních kořenů	31
4.4 Identita dítěte	31
4.5 Význam kontaktu mezi dítětem a biologickou rodinou.....	32

4.6	Příprava kontaktu mezi dítětem a biologickou rodinou.....	33
4.7	Kontakt pěstounské a biologické rodiny.....	34
4.7.1	První kontakt	34
4.8	Pomáhající organizace	35
	Metodická část.....	37
5	Metodické ukotvení výzkumných aktivit	37
5.1	Cíl výzkumného šetření	37
5.2	Transformační tabulka	38
5.3	Kvalitativní výzkumná strategie	39
5.4	Technika sběru informací	40
5.5	Výběr souboru respondentů.....	42
5.6	Etické aspekty a možná rizika výzkumu	45
	Výzkumná část	46
6	Interpretace získaných informací.....	46
6.1	Interpretace DC1.....	46
6.2	Interpretace DC2.....	51
6.3	Interpretace DC3.....	56
	ZÁVĚR.....	60
	Seznam použité literatury	63
	Seznam tabulek.....	67
	Seznam příloh.....	68
	Použité zkratky	69
	Příloha č. 1 – Rozhovor	I

ÚVOD

„*Budoucí osud dítěte je vždy dílem matky.*“

(Napoleon Bonaparte)

Výše zmíněný citát představuje jakýsi model rodinného soužití, a to především ve vztahu mezi matkou a dítětem. Forma rodinného soužití a fungování mezi členy rodiny je závislá na postoji pečujících osob k vlastnímu životu. Model, který je uplatňován u biologických rodičů, je později praktikován i na dítě, které si do budoucího života přináší zkušenosti a postoje jak pozitivního, tak negativního charakteru. Nejvhodnější prostředí pro zdravý psychický i fyzický růst dítěte je dobře fungující rodina. Přesto existují případy, kdy dítě nemá možnost vyrůst ve své fungující rodině, a je nutné zvolit pomoc intervence ze strany státu.

V kontextu náhradní rodinné péče nacházíme formu pěstounské péče, jež je tématem této bakalářské práce. Dle slov Matějčka: „*Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče.*“ (Matějček a kol., 2002)

Pěstounská péče se v posledních letech transformovala do nové podoby převážně v legislativní oblasti. Změny se pěstounská péče dočkala od 1. 1. 2014, kdy nabyl účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, jehož druhá část se věnuje rodinnému právu a současně byl zrušen zákon č. 94/1963., o rodině ve znění pozdějších předpisů. Návaznou výraznou změnu přinesla novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů)

Pokud je soudem rozhodnuto o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče ve formě pěstounské péče, dochází k oddělení dítěte od biologické rodiny a umístění do náhradní rodiny. Pěstounská rodina zažívá během pobytu dítěte náročné zátěžové situace a jednou z nich může být i kontakt dětí s biologickou rodinou. Minulý život dítěte a právo na rodinu vytváří však předpoklad pro vytvoření vlastní identity dítěte. Každé dítě má právo být v kontaktu s biologickými rodiči, ledaže by příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určily, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. (Úmluva o právech dítěte, 2016, online)

Kontakt, pokud je mezi biologickými rodinami a pěstounskými rodinami s dětmi zprostředkován, má mnoho podob a je individuální, jaký způsob kontaktu si rodiny

zvolí. V praxi se setkáváme s různými formami kontaktů, např. v podobě osobního kontaktu, pomocí telefonického rozhovoru až po podobu písemnou.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak vnímají pěstounské rodiny podobu kontaktů a vzájemnou spolupráci mezi pěstounskými rodinami a biologickými rodiči dětí. Do výzkumného šetření byly zapojeny také sociální pracovníce věnující se problematice náhradní rodinné péče, kterým byly pokládány doplňující otázky.

Teoretická část plně koresponduje s hlavním výzkumným cílem i dílčími cíli. Přehledně uvádí problematiku náhradní rodinné péče zaměřenou na pěstounskou péči, legislativní úpravu a doprovodné kapitoly o kontaktech mezi pěstounskými rodinami a biologickými rodinami. Výsledky praktické části uvádějí vzhled do problematiky vnímání kontaktů mezi pěstounskými a biologickými rodinami z pohledu pěstounů. Výsledky výzkumného šetření bakalářské práce budou dále sloužit jako zpětná vazba pro sociální pracovníky v doprovodné organizaci, kteří úzce spolupracují s biologickými i pěstounskými rodinami a daná problematika je náplní jejich pracovní činnosti.

Teoretická část práce je rozdělena na čtyři kapitoly. V první kapitole je definován pojem dítě a jeho základní životní potřeby, vznik práv dítěte spojených s informacemi o závazných deklaracích a Úmluvě o právech dítěte a fungování orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Nedílnou součástí první kapitoly tvoří význam citové vazby na rodinu a důsledky citového strádání u dítěte. Ve druhé kapitole se věnují systému náhradní rodinné péče a jejími formami, které jsou praktikovány v České republice. Třetí kapitola je zaměřena na samotnou pěstounskou péči. V této kapitole je blíže specifikována současná pěstounská péče v České republice, včetně motivace osob stát se pěstouny a proces zprostředkování kontaktů. Ve třetí kapitole je dále popsán příchod dítěte do nové rodiny, adaptace, tvorba obecně závazných dokumentů a další spolupráce s odborníky. Čtvrtá kapitola obsahuje problematiku dítěte a jeho kontaktů s biologickou rodinou. Zde je blíže popsána minulost a hledání identity dítěte a následný fyzický kontakt mezi dítětem, pěstounskou a biologickou rodinou.

Praktická část navazuje na část teoretickou a je založena na kvalitativním výzkumu, který je veden polostrukturovanými standardizovanými rozhovory s pěstounskými rodinami. Výběr respondentů k rozhovoru probíhal v okolí Poličky, Skutče u Chrudimi a Hlinska. Polostrukturovaný rozhovor byl realizován formou

předem připravených otázek, které bylo možno v průběhu rozhovoru doplnit o další zjištěné skutečnosti.

Práce odpovídá aktuálnímu právnímu stavu na území České republiky; vychází tedy z platné a účinné právní úpravy k datu odevzdání bakalářské práce.

Teoretická část

1 Dítě

První kapitola se bude věnovat dítěti. Pro celý obsah práce je tento pojem klíčový, neboť cílem náhradní rodinné péče je vytvoření náhradního rodinného prostředí dětem, které nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat v prostředí biologické rodiny. Kapitola bude zaměřena na základní potřeby dítěte, vznik práv dítěte, dále zde bude definováno téma konceptu nejlepšího zájmu dítěte a zmíněn bude i dokument Úmluva o právech dítěte, který je základním mezinárodním dokumentem stavujícím normy v péči o ochranu dítěte. V této kapitole se budu také zabývat významem citové vazby v rodině a důsledky citového strádání, pokud se tyto základní potřeby dítěti nedostávají.

Dle článku č. 1 Úmluvy o právech dítěte: „*Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“ (Úmluva o právech dítěte, 2016, online)

Podle právního řádu České republiky se dítětem rozumí osoba nezletilá, tj. osoba od narození po dosažení zletilosti. (Veselá, 2005)

1.1 Práva dítěte

Základní lidská práva jsou subjektivní veřejná práva, která byla a stále jsou přisuzována každé lidské bytosti, nevyjímaje děti a mládež. Myšlenka dětských práv se nejdříve objevila v podobě deklarácí, které ovšem neměly právní zakotvení. K dítěti se přistupovalo pouze jako k objektu péče a ochrany. V roce 1924 jako první Liga národů přijala tzv. ženevskou Deklaraci práv dítěte, která poprvé uvedla skutečnost, že dítě pro svoji psychickou a fyzickou nezralost potřebuje specifickou péči a právní ochranu před narozením i po něm. (Deklarace práv dítěte, 2009, online)

V návaznosti na rozmáhající se tendenci podpořit dostatečnou péči, ochranu a podporu dětí, vznikla v roce 1946 v USA organizace UNICEF, která je v nynější době největší světovou organizací, která se zabývá ochranou, podporou a zlepšováním životních podmínek dětí. Česká republika se připojila v 90. letech, kdy vznikl Český výbor UNICEF. V listopadu roku 1959 byla na XIV. Valném shromáždění OSN přijata Deklarace práv dítěte a o 30 let později, byla 20. listopadu 1989, jednohlasně přijata na

Valném shromáždění OSN Úmluva o právech dítěte – The Convention on the Rights of the Child. (Úmluva o právech dítěte, 2016, online)

Úmluva o právech dítěte je světová deklarace za přežití, podporu a rozvoj dětí. (Hanzová, Kodým, Kremličková, 1995)

1.2 Úmluva o právech dítěte

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, Úmluva o právech dítěte je významný mezinárodní dokument, který byl Českou a Slovenskou federativní republikou podepsán dne 30. září roku 1991 v New Yorku. Podle ústavního zákona Listiny základních práv a svobod je Úmluva vyšší právní normou než příslušné zákony České republiky. Přijetí Úmluvy o právech dítěte byl dobrovolným činem každého jednotlivého státu. Po jejím vyhlášení se během krátké doby připojily téměř všechny země světa, neratifikovaly ji pouze Spojené státy americké a Somálsko.

Úmluva o právech dítěte stanovuje občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva všech dětí. Poskytuje uspokojení základních potřeb od narození až po dospělost dítěte. Je rozdělena do tří základních částí (hlav), které dohromady obsahují 54 článků. Úmluva o právech dítěte je orientována na čtyři základní principy, které jsou součástí celého dokumentu a žádná z norem nesmí být s těmito principy v rozporu. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují tyto principy dodržovat. Principy jsou stanoveny v článcích dva, tři, šest a dvanáct. (Úmluva o právech dítěte, 2016, online)

V článku číslo dvě je specifikován **princip zákazu diskriminace** – ten zajišťuje rovnost a totožná práva pro všechny děti, bez ohledu na pohlaví, rasu, náboženství atd.

V článku číslo tři, je zmíněn **princip nejlepšího zájmu** dítěte – tento princip dbá na blaho a nejlepší zájem dítěte v každé situaci.

Článek číslo šest uvádí **princip práva na život**, přežití a rozvoj dítěte – tedy každé dítě má právo na život a zdravý vývoj a stát je povinen mu toto právo zajistit.

Dle článku číslo dvanáct je zmíněno **právo na názor/účast (participační právo)** - každé dítě má mít právo vyjadřovat svůj názor a ten by měl být patřičně respektován. (Právo na dětství, 2013, online)

1.2.1 Nejlepší zájem dítěte

Nejlepší zájem dítěte je jeden ze základních principů s definovaným obsahem, který vede k naplnění základního cíle Úmluvy o právech dítěte. Na základě tohoto principu uznává dítě jako nositele práv, nikoli jako objekt péče a ochrany. Smyslem a účelem tohoto institutu je, aby dítě disponovalo stejnými právy a svobodami jako kdokoliv jiný. Obsah nejlepšího zájmu dítěte definuje výbor OSN. Patří mezi ně například právo na osobní svobodu, zdraví, příznivý vývoj, nezávislý způsob života, právo a ochranu rodinného života, výchovu rodiči, právo na vzdělání, na ochranu před všemi formami násilí atd. Stát by měl tato práva respektovat a přijímat kroky k jejich naplnění a ochraně. (O konceptu nejlepšího zájmu dítěte, 2017, online)

1.3 Sociálně-právní ochrana dětí

Pokud není rodina dostatečně kompetentní zajistit uspokojení základních životních potřeb spojené s ochranou a péčí o dítě, je dítěti ochrana poskytnuta ze strany společnosti a státu, prostřednictvím sociálně-právní ochrany dětí. Institut sociálně-právní ochrany dětí je legislativně ukotven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. (MPSV, 2016, online)

Sociálně-právní ochranou se rozumí ochrana dítěte na příznivý vývoj a ochranu oprávněných zájmů, působení, které směřuje k obnově základních funkcí rodiny. Zajišťuje zabezpečení náhradní rodinné výchovy pro dítě, které nemůže trvale nebo dočasně vyrůst v rodině vlastní, které nemá rodiče nebo jehož rodiče plně nevykonávají rodičovskou povinnost či jsou ohroženy domácím násilím. Sociálně-právní ochrana poskytuje poradenství, stýká se s rodiči, pomáhá rodičům vzdělávat se, edukuje je, komunikuje se školami a dalšími veřejnými institucemi.

Sociálně-právní ochranu zajišťují příslušné orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad práce ČR. Úkolem příslušných orgánů je vyhledávat děti, které jsou ohroženy vývojem a výchovou a jsou povinny učinit taková opatření, která směřují k ochraně dětí před duševním a fyzickým násilím a zanedbáváním. Požádat o pomoc sociálně-právní ochranu dětí, může jak rodič, tak dítě samotné. (David, 1999)

Dále sociálně-právní ochranu dětí zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany.

Dle § 2 odst. b) zákona č. 359/1999 Sb., je sociálně-právní ochrana poskytována dětem, které mají trvalý pobyt na území České republiky, případně existuje-li jiný právní titul dlouhodobého pobytu, například – dle zvláštního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR, dětem, které jsou u nás hlášeny k trvalému pobytu, nebo jsou hlášeny k pobytu na území ČR nejméně 90 dnů. (Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

1.4 Základní potřeby dítěte

Uspokojování potřeb dítěte patří k nejdůležitějším požadavkům v péči o dítě. Optimální naplňování psychických a fyzických potřeb v dětství vede k vývoji zdravé osobnosti napříč všemi vývojovými etapami. Základní potřeby dítěte se úměrně věku mění a vyvíjejí, existují však potřeby, které jsou trvalé a musí být pravidelně uspokojovány, pokud nechceme, aby byl vývoj dítěte narušen. Ke správnému vývoji děti potřebují matku a otce či jinou stabilní vztahovou osobu, kteří je naučí strukturovat svět kolem sebe, rozlišovat ho a správně vyhodnotit situace, se kterými se setkávají. Základní potřeby jsou rozděleny na dvě hlavní oblasti, a to biologickou a sociálně-psychologickou.

Do biologické oblasti potřeb můžeme zařadit např. potřebu pravidelné výživy dítěte, potřebu udržování kvalitního zdravotního stavu dítěte, osvojení si základních hygienických potřeb a potřebu stimulace čili dostatek kvalitních a podnětných podnětů, které rozvíjejí organismus jedince. Neméně významná funkce je potřeba spánku, tepla a čistoty.

V sociálně-psychologické oblasti uspokojování potřeb můžeme zmínit stejně jako v oblasti biologické, dostatečný stimulační základ rozvíjející organismus, odpovídající individuálnímu vývoji dítěte. Je nutné, aby dítě mělo kolem sebe dostatek humánních podnětů, díky nimž dochází k uspokojení jeho zájmu o svět okolo sebe. Neméně významnými potřebami je potřeba jistoty, sounáležitosti a smysluplnosti světa. K tomu, aby se podněty, které kolem sebe dítě přijímá, staly zkušenostmi, musí být dítětem zpracovány a organizovány, až poté pro dítě dávají řád a smysl. (Kohoutek, 1998)

Sociálně-psychologická potřeba dítěte, která je nutná zmínit, je emocionální vazba dítěte na matku, otce či jinou vztahovou osobu. Děti se rodí zcela bezbranné a k tomu, aby byly schopné přežít, potřebují dospělé jedince, kteří jim poskytnou a předají potřebné informace a zkušenosti ze svého vlastního života. K tomu neodmyslitelně patří láska, dotyky a vztahové pouto. Zpočátku jsou závislé na jediné osobě, většinou na matce, potřebují slyšet její hlas, vnímat tělesný kontakt, úsměv, který jim dává pocit bezpečí a klidu. (Sears, Searsová, 2018)

Dítě si potřebuje budovat sebedůvěru v oblasti jednání a sexuality, učí se identifikovat svým pohlavím. Mezi další potřeby patří učit se rozlišovat mezi dobrým a špatným chováním lidí, vyrovnávat se s požadavky rodinného prostředí a najít soulad mezi svými požadavky a potřebami s požadavky a potřebami ostatních. Dítě se učí přizpůsobení kulturnímu a společenskému prostředí, učí se rozvíjet fantazii, vlastní potenciál a sebedůvěru v samo sebe. V rodině si osvojuje vzorce chování a je schopno přijmout podněty z širšího okolí. (Virginia, Satir, 2007)

1.5 Typologie duševních potřeb dle Matějčka

Jak uvádí Matějček, jedním z podstatných znaků v rodině je hloubka citových vztahů mezi rodiči a jejich dětmi. V citovém vztahu patří mezi nejdůležitější potřeba životní jistoty.

Matějček dále hovoří o základních duševních potřebách. Rodinné prostředí uspokojuje přirozeným způsobem základní psychické potřeby dítěte. Dle jeho slov věda rozlišuje pět základních duševních potřeb. První uváděná je **„potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí“**. Nervový systém potřebuje dostávat spoustu podnětů z okolí, aby se mohl naladit na patřičný výkon. Druhou je **„potřeba smysluplného světa“**. Dítě dostává mnoho podnětů a z nich se stávají zkušenosti. Musí v nich být ale řád a smysl, který je základem každého učení. Tím, že dítě za určitou činnost pochválíme, projevíme radost, kterou dítě opětuje, poznává smysl dění věcí kolem sebe. Třetí je **„potřeba životní jistoty“**. Tato potřeba je nejvíce naplňována v citových vztazích s lidmi, kteří nás obklopují. Čtvrtá je **„potřeba vlastní společenské hodnoty“**. Je to potřeba uznání, ocenění, vědomí vlastního „já“. Poslední potřebou je **„potřeba otevřené budoucnosti“**. Je to potřeba se na něco se těšit, k něčemu směřovat, žít od minulosti k budoucnosti, mít cíl, o něco usilovat, snažit se. (Matějček, 1999)

1.6 Citová deprivace dítěte

Pokud nedochází k dostatečné emocionální podpoře ze strany rodiny či jiných pečujících osob o dítě, v dlouhodobějším charakteru tohoto stavu může docházet k citové deprivaci.

Dle slov Vágnerové (2004) je citová deprivace: *„stav, kdy některá z objektivně významných potřeb, biologických či psychických, není uspokojována v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu.“*

Citová deprivace vzniká v důsledku neuspokojení potřeby spolehlivého citového vztahu s matkou, případně jinou pečující osobou. Citové strádání může významně ovlivnit celistvý rozvoj osobnosti dítěte, vztah k ostatním lidem i k sobě samému.

Citová deprivace nepříznivě ovlivňuje další vývoj osoby citově strádajícího dítěte a projevuje se změnami v prožívání, uvažování a chování. Vzhledem k individuálnímu charakteru a závažnosti mohou být důsledky a projevy citové deprivace různorodé. I negativní zkušenost, jakou je psychická deprivace, působí na každé dítě odlišně. Je to dáno genetickou dispozicí dítěte, primární zkušeností a možnostmi získat nějaký náhradní zdroj citové podpory. (Vágnerová, 2004)

Pokud bychom zmínili projevy citového strádání u dítěte, zahrnují všechny oblasti osobnosti dítěte-oblast behaviorální, emocionální i kognitivní. (Vágnerová, 2004)

2 Náhradní rodinná péče

Druhá kapitola se bude věnovat náhradní rodinné péči a jejím formám. Náhradní rodinná péče je poskytována dětem, které nemohou z různých důvodů vyrůstat v biologické rodině. Hlavní podstatou náhradní rodinné péče je, aby dítě vyrůstalo v co možná nejpříznivějším prostředí, které se podobá prostředí rodinnému.

2.1 Význam náhradní rodinné péče

Náhradní péče o dítě se dělí na ústavní péči a náhradní rodinnou péči. Náhradní rodinná péče je u nás poskytována dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své původní rodině, u kterých je ohrožena nebo narušena řádná výchova a příznivý vývoj, jejichž rodiče nebo osoby zodpovědné za řádnou výchovu nejsou schopny nebo nemohou vlastními silami či s odbornou pomocí řádnou výchovu dítěti zajistit. (Sborník příspěvků k aktuálním tématům NRP, 2015, online)

Náhradní rodinná péče umožňuje dětem vyrůstat v přirozeném náhradním rodinném prostředí, které má na rozdíl od ústavní péče pozitivní vliv na fyzický a psychický vývoj osobnosti dítěte. V České republice se setkáváme se čtyřmi formami náhradní rodinné péče, kterými jsou pěstounská péče, poručenství, svěření do péče jiné fyzické osoby a osvojení. Náhradní rodinná péče je upřednostňována před ústavní výchovou. Vyplývá to z mezinárodních úmluv i z platných českých právních předpisů. Právní úprava účinná od 1. 1. 2014 stanovila ústavní péči až jako poslední možnost zajištění výchovy dítěte. (Bubleová, 2013)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění říká: *„Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud při tom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby.“* Další ustanovení tohoto právního předpisu uvádí: *„Pěstounská péče má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.“* (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů)

Pokud má být dítě umístěno v náhradní rodině, hledá se pro něj vhodné rodinné zázemí v okruhu blízkých osob a příbuzných, až teprve poté dochází ke zprostředkování náhradní rodinné péče jiným osobám z okruhu prověřených zájemců o náhradní rodinnou péči, kteří jsou vedeni v evidenci krajského úřadu. (Bubleová, 2013)

2.1.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná, kontrolovaná, finančně zajištěná forma náhradní rodinné výchovy. Specifickým znakem je, že mezi rodiči a dítětem zůstává zachován právní vztah. (Matějček, 2002)

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu. Zaniká dosažením zletilosti dítěte či následným soudním rozhodnutím. Pěstounské rodiny, kterým bylo dítě svěřeno do péče, zodpovídají za jeho výchovu a péči. Zároveň mají právo rozhodovat ve věcech běžné povahy. Pěstouni nemají k dítěti vyživovací povinnost, nejsou jejich zákonnými zástupci. Pěstounská péče zaniká dovršením zletilosti, tj. v 18 letech, výjimečně může být soudem zrušena dříve. (Bubleová, 2010)

Děti, které jsou vhodné pro pěstounskou péči, jsou často dětmi s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika. (Matějček, 2002)

Také charakter pěstounských rodin je specifikem. Tyto rodiny by měly být flexibilní vzhledem k charakteru a okolnostem spojenými s péčí o dítě. Dítě může být svěřené do péče manželů, nebo do péče jednotlivce. Oba typy pěstounů musí splňovat dostatečnou záruku kvalitní řádné výchovy, ochrany a péče. Pěstouni i děti v pěstounské péči jsou hmotně zabezpečeni dávkami v pěstounské péči, ovšem mezi těmito stranami nevzniká příbuzenský vztah.

Matějček (2002) píše: *„Role těch, kteří zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je velice důležitým a nelehkým úkolem. Cílem jejich snažení by mělo být především zajistit opuštěným dětem život v prostředí, které se nejvíce rodině přibližuje – a tím je rodina adoptivní či pěstounská.“*

Vztah mezi dítětem svěřeným do pěstounské péče a biologickými rodiči by měl být pokud možno zachován. Biologičtí rodiče dítěte mají nadále právo zajímat se o dítě, stýkat se s ním, zůstává jim zachována rodičovská a vyživovací povinnost. K mimořádným záležitostem je nutný jejich souhlas. Styk mezi biologickými rodiči a

dítětem může být soudem omezen v případě, že jsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo způsobilosti k právním úkonům. (Bubleová, 2010)

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je novou formou náhradní rodinné péče, která zajišťuje dětem náhradní rodinné prostředí v případech, kdy biologická rodina není plně schopna zajistit základní potřeby v péči o dítě a dočasně neplní své rodičovské povinnosti.

V praxi se můžeme setkat s pojmem **profesionální pěstounská péče**. Do pěstounské péče na přechodnou dobu jsou umístěny děti, které nemohou dočasně vyrůstat ve vlastní rodině vlivem nežádoucích událostí, ve kterých se rodina náhle ocitla a není schopna plnit svoje základní funkce. Může se jednat o náhlé úmrtí, ztrátu zaměstnání, vážné onemocnění, dopravní nehodu, rozpad manželství. Tato forma pěstounské péče je určena také dětem nezralých rodičů, rodičů ve výkonu trestu nebo dětem, které onemocní vážnou chorobou a rodič tuto situaci dočasně nezvládá. (Gabriel, Novák, 2008)

Jak uvádí Pazlarová, pěstouni na přechodnou dobu jsou považováni za profesionály. Jejich úkolem je dítěti dočasně pomoci v jeho obtížné situaci, řešit aktuální psychosociální a zdravotní potřeby a dosáhnout stabilizace. Zároveň musí dítě připravit zpět na návrat ke své biologické rodině nebo na přechod do trvalé péče. Pěstounské rodiny na přechodnou dobu úzce spolupracují jak s biologickou rodinou, tak s dalšími profesionály v oblasti pěstounské péče a sociálními pracovníky. (Pazlarová, 2016)

Příbuzenská pěstounská péče

Tento druh pěstounství zajišťuje péči, kdy se o dítě místo rodičů starají příbuzní. Pro dítě je to nejvhodnější forma péče, jelikož je dítě svěřeno osobám, se kterými má úzký emocionální vztah. Nejčastěji to bývají prarodiče, strýcové, tety, či starší sourozenci. U nás má tento druh péče dlouholetou tradici. Výhodou je, že příbuzní nemusí absolvovat složitý proces při posuzování nejvhodnějších žadatelů pro dané dítě. (Pazlarová, 2016)

2.1.2 Poručenství

Podle Gabriela a Nováka (2008) je poručenství zvláštní forma pěstounské péče, kdy dítě není vhodné k osvojení nebo kdy bývá osvojení již problematické z důvodů věku a dalších doprovodných faktorů. Většinou se jedná o děti mladšího a staršího školního věku, které již mají vybudované emocionální pouto, vytvořenou určitou rodinnou identitu, bohaté vzpomínky a zážitky z období, kdy vyrůstalo ve vlastní biologické rodině. Kontakt s biologickými rodiči u nich nebývá přerušen.

Dalším důvodem je zbavení rodičovské zodpovědnosti, pozastavení nebo zrušení způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu, či v případě, kdy rodiče dítěte zemřeli. Soud v těchto případech stanoví poručníka, který je oprávněn o dítě pečovat, vychovávat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Zákon zdůrazňuje důležitost výběru vhodné osoby k výkonu funkce poručníka. Je důležité, aby byl předpoklad, že dítě s poručníkem naváže citový vztah a nadále nebudou narušeny citové vazby s biologickou rodinou. Soud se často přiklání k osobě, kterou doporučili biologičtí rodiče. Aby bylo poručnictví možné považovat za formu náhradní rodinné výchovy, musí splňovat základní podmínku pečovat o dítě osobně. Poté má poručník stejná práva na dávky ze systému státní sociální podpory, jako mají pěstouni. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte. S poručnictvím musí poručník souhlasit. Může jím být osoba blízká, příbuzný, osoba vedená v evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči nebo pěstoun. Poručník má povinnost zasílat pravidelně soudu zprávy o osobních záležitostech dítěte a o jeho majetku zpravidla jedenkrát za rok.

Jak uvádí autoři, v podstatných záležitostech, jako je například volba povolání, souhlas k vážnému lékařskému zákroku, změna státního občanství, změna příjmení, církevní záležitosti, nežádá poručník biologické rodiče, ale soud. (Gabriel, Novák, 2008)

2.1.3 Svěření do péče jiné osoby

Svěření dítěte do péče jiné osoby upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Svěření dítěte do péče jiné osoby je využíváno v případě, pokud se v okruhu dítěte najde příbuzný nebo osoba blízká, která má zájem o dítě pečovat a dítě má k této osobě emocionální vztah. Soud pečujícím stanoví rozsah práv a povinností vůči dítěti. Zároveň je stanoven rozsah výživného, se kterým by měla pečující osoba hospodařit

v souladu se zájmy a potřebami dítěte. Pokud není možné rodičům stanovit vyživovací povinnost, nelze dítě do této formy péče svěřit. (Svěření dítěte do péče jiné osoby, 2019, online)

2.1.4 Osvojení

Osvojení je nejvyšší možnou a nejvíce realizovanou formou náhradní rodinné péče u nás. Upravuje ho občanský zákoník č. 89/2012 Sb., a zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Jak uvádí Gabriel a Novák (2008), osvojením získávají osvojitelé stejná práva, ale i povinnosti jako mají biologičtí rodiče ke svým dětem. Tato práva a povinnosti v případě osvojení ve vztahu k biologickým rodičům zanikají. Osvojením vzniká po právní stránce mezi osvojitelem a dítětem (osvojencem) příbuzenský vztah. Osvojit si u nás lze jen dítě právně volné. Pokud ale dosáhlo osvojované dítě dvanácti let věku, je vždy potřeba jeho osobního souhlasu, ledaže by byla pochybnost, že by byl postup požadující osobního souhlasu osvojovaného dítěte v rozporu s jeho zájmy a pokud by dítě nebylo schopno posoudit důsledky souhlasu. Občanský zákoník dále uvádí, že by mezi osvojitelem a osvojencem měl být přiměřený věkový rozdíl, ne menší než 16 let. Ve výjimečných případech, pokud je to v zájmu dítěte a souhlasí-li s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení, může být věkový rozdíl menší než 16 let. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů)

Osvojit lze dítě pouze v případě, že rodiče nebo jeho zákonní zástupci podepsali písemný souhlas o tom, že se dobrovolně dítěte zřikají. Matka osvojovaného dítěte může udělit tento písemný souhlas až po šesti týdnech po narození dítěte. Otec osvojovaného dítěte může dát souhlas před uplynutím této doby, ale nejdříve až po narození dítěte. Souhlas se uděluje před soudem nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Před soudem mohou rodiče vyslovit souhlas k osvojení konkrétním žadatelům. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů)

Druhým způsobem, kdy se dítě stane „právně volným“ je dlouhodobý nezájem o dítě ze strany rodičů. Rodiče dítě nenavštěvují, nekontaktují, nemají zájem o jeho zdravotní a psychický stav a komplexní vývoj. Gabriel a Novák uvádí dva typy nezájmu rodičů o dítě. Prvním je **absolutní nezájem**, kdy rodiče po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nestála

žádná zjevná a druhým je **kvalifikovaný nezájem**, kdy rodič nejméně po dobu šesti měsíců od předání dítěte do péče jiné osoby nebo pověřeného zařízení nejeví zájem o jeho osobu. (Sborník příspěvků k aktuálním tématům NRP, 2015, online)

Osvojitelé se stávají rodiči dítěte zapsanými v rodném listě dítěte a mezi osvojiteli a osvojeným vznikají vztahy jako mezi rodiči a dětmi. Osvojené dítě získává příjmení osvojitele, dítě se začleňuje do nové rodiny, vznikají vazby na širší rodinu, vznik dědického práva atp. Osvojitelé získávají k dítěti práva a povinnosti vyplývající z rodičovské role. (Sborník příspěvků k aktuálním tématům NRP, 2015, online)

Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spoluprací při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého. V České republice vstoupila v účinnost dne 1. 6. 2000. Spolu se zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí **do ciziny, a z ciziny**. Úřad spolupracuje pouze s těmi zeměmi, které podepsaly tuto Úmluvu. (Mezinárodní osvojení, 2009-2019, online)

Dětem, kterým se nedaří nalézt v České republice vhodnou náhradní rodinu po dobu šesti měsíců je prostřednictvím Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí hledána nová rodina v zahraničí. Pro zprostředkování adopce není rozhodující státní občanství žadatele, ani jeho trvalý pobyt. Osvojení se zprostředkovává na základě žádosti fyzické osoby, která má zájem o mezinárodní osvojení. Hlavní činností Úřadu je zprostředkování osvojení dítěte z České republiky do zahraničí, převážně do evropských zemí. Haagská úmluva stanovuje podmínky a povinnosti při osvojování dítěte do zahraničí a vymezuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu. V České republice je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Za dobu činnosti Úřadu bylo do zahraničí adoptováno ve věku mezi 1-9 lety přes šest set dětí. Druhá činnost zprostředkování osvojení ze zahraničí není u nás tolik využívána z důvodu složitého navazování vzájemné spolupráce a vysoké finanční náročnosti. (Mezinárodní osvojení, 2009-2019, online)

Proces mezinárodního osvojení je velmi složitý a jeho hlavním cílem je chránit zájmy dítěte. (Kovařík a kol., 2004)

3 Pěstounská péče

Třetí kapitola se bude zabývat pěstounskou péčí. Budou v ní popsány znaky současné pěstounské péče, legislativní úprava, osoby vykonávající pěstounskou péči a zprostředkování pěstounské péče. Dále zde budou uvedeny základní informace o procesu adaptace dítěte na nové prostředí.

3.1 Legislativní postavení pěstounské péče

Základním pramenem práva v České republice je zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky. Ve článku č. 4 se říká, že: „*Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.*“ (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky)

Součástí je dokument Úmluva o právech dítěte, která je uveřejněna ve sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb., Článek č. 3 říká, že: „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.*“ (Úmluva o právech dítěte, 2016, online)

Legislativní rámec systému náhradní péče prošel v období od roku 1990 do roku 2013 transformací a vývojem. Nejprve byla základní právní úprava obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, kdy zásadní legislativní změny přinesly až novelizace v letech 1998 a 2013. Dne 1. 1. roku 2014 nabyl účinnosti nový občanský zákoník a zároveň byl zrušen zákon o rodině. Nový občanský zákoník v části druhé zahrnuje úpravu rodinného práva včetně úpravy institutů náhradní rodinné péče. Náhradní péče je v České republice upravena primárně zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Soud může podle ust. § 958 NOZ svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy, ochrany a péče o dítě. Dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, má pěstounská péče vždy přednost před umístěním dítěte do ústavní výchovy. (Právní úprava náhradní rodinné péče, online)

3.2 Proces zprostředkování

Před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče předchází řada doprovodných činností, které zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Postup žádosti o svěřením dítěte do pěstounské péče je dán zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Žadatelé jsou zařazeni do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči. Zprostředkování svěřením dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťují krajské úřady a MPSV. Žadatel musí být fyzická osoba, která je občanem České republiky a má trvalý pobyt na tomto území a projevila zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Cizinec může žádost uplatnit pouze v případě, že má trvalý pobyt v České republice anebo je podle zvláštních předpisů o pobytu cizinců na území ČR přihlášený nejméně 365 dní. (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 2019, ve znění pozdějších předpisů)

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřením do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině. (Novotná, Průšová, 2004)

Proces zprostředkování má několik fází a je dělen do šesti částí.

1. Podání žádosti u obecního úřadu s rozšířenou působností, vyplnění formuláře o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem.

2. Posouzení žadatele obecním úřadem s rozšířenou působností, který provede sociální šetření v rodině pomocí sociální pracovnice. Shromážděné informace o zdravotním stavu, majetkových poměrech aj. postoupí dále k příslušnému krajskému úřadu.

3. Posouzení žadatele krajským úřadem, který zajistí psychologické vyšetření žadatele a posouzení posudkovým lékařem. Zároveň je žadateli zajištěn přípravný kurz pro přijetí dítěte do pěstounské péče. Odborné posouzení žadatele se zaměřuje na zdravotní a psychický stav, osobnost žadatele, jeho motivaci, která ho vede k žádosti o pěstounství, stabilitu rodinného zázemí, vztahy mezi rodinnými příslušníky, postoj ostatních členů rodiny a předpoklad k výchově dítěte.

4. Rozhodnutí, zda bude, či nebude žádosti vyhověno, závisí na poznatcích z předchozího odborného posouzení. Příslušný krajský úřad vydá správní rozhodnutí o zařazení, či nezařazení žadatele do evidence. Krajský úřad zajišťuje pro žadatele o svěřením dítěte do pěstounské péče tzv. přípravu žadatelů pro přijetí do náhradní rodinné

péče, její minimální rozsah je pro pěstounskou péči 48 hodin, pro přechodnou pěstounskou péči 72 hodin.

5. Výběr vhodné rodiny pro konkrétní dítě závisí na potřebách dítěte a schopnostech pěstounů tyto potřeby naplnit. Krajský úřad vede evidenci dětí, u kterých si situace vyžaduje přijetí do pěstounské péče.

6. Navazování kontaktu s dítětem probíhá po oslovení žadatele krajským úřadem. Žadatel je seznámen s dokumentací dítěte a následně je zprostředkován první kontakt. (Pěstounská péče, 2019, online)

3.3 Osoby vykonávající pěstounskou péči

Pěstounem se může stát osoba, která umí zajistit odpovídající výchovu a péči o cizí dítě a dokáže ho emocionálně přijmout se všemi jeho zvláštnostmi, obtížemi a potřebami. Musí jím být osoba, která dává záruky řádné výchovy, má bydliště na území České republiky a má plnou způsobilost k právním úkonům. Dítě může být svěřeno do péče společným pěstounům, pokud jsou manželé, nebo pouze jednomu z manželů, se souhlasem druhého manžela. Osoba vykonávající pěstounskou péči si musí být vědoma, že je náhradním rodičem pouze po dobu, kdy biologická rodina nemůže zajistit péči o vlastní dítě. Osoba vykonávající pěstounskou péči musí přijmout podmínky procesu a spolupracovat se sociálními pracovníky, dalšími odborníky a udržovat kontakt s biologickou rodinou. (já pěstoun, příručka o pěstounství, 2014)

Motivace stát se pěstouny jsou různé a každá osoba vykonávající pěstounskou péči má individuální důvody. Jeden z důvodů může být nabídka potřebné pomoci dítěti, předání nabytých dovedností a zkušeností z vlastní rodiny, nebo přijetí pěstounství jako smysluplnou a profesionální práci.

Dle výpovědí pěstounů v anketě Nadačního fondu J & T lze uvést, že motivací k výkonu pěstounství byly důvody, že jedinci chtěli nabídnout pomoc potřebnému dítěti, měli již dospělé děti, ale stále dost sil, aby využili své rodičovské dovednosti pro další potřebné dítě. Další z motivací byla pomoc svěřenému dítěti, nikoliv naplnění mezer v osobním životě. Pěstouny se mohou v určitých situacích stát jedinci, kteří sami vyrůstali v pěstounské rodině a chtějí v této formě pomoci nadále pokračovat. (Já, pěstoun, příručka pro zájemce o pěstounství, 2014)

3.4 Dítě v pěstounské péči

Do pěstounské péče přicházejí zpravidla děti opuštěné, vyžadující trvalou péči, individuální přístup a výchovu v náhradní rodinné péči. Jedná se buď o jednotlivce či sourozenecké skupiny. Do pěstounských rodin mohou být přijaty děti různých etnik (děti romského původu, ale také děti původu slovenského, ukrajinského i vietnamského) a rozličného věku. Může se jednat o kojence, mladší batolata, děti mladšího školního věku až po mladistvé. Patří sem také skupina dětí, u kterých jsou překážky k osvojení ze strany rodičů. Děti mohou být zdravé, ale také mohou mít psychický či fyzický handicap. (Matějček, 2002)

Matějček (2002) uvádí, že: *„je-li dítě ve věku, kdy je schopno vyjádřit se k pěstounské péči, má být přihlédnuto k jeho názoru.“*

3.5 Adaptace dítěte

Pokud žadatelé o přidělení dítěte do pěstounské péče splní veškeré formální podmínky uvedené výše, přichází fáze čekání na svěřením dítěte do náhradní péče. V procesu přípravy musí být pěstounské rodiny připraveny jak po psychické, tak po praktické stránce. Psychická příprava je celostní a v jejím osvojení napomáhá seznámením se s důležitými informacemi v péči o konkrétní dítě. Pěstounské rodiny by měly být seznámeny s minulostí dítěte, s jeho potřebami, specifiky, zdravotním a psychickým stavem a stejně tak dítě, pokud je ve věku, kdy si tuto změnu plně uvědomuje, by mělo být pomalu připravováno na kontakt s náhradními rodiči. (Pazlarová, 2016)

Adaptace je schopnost organismu jedince přizpůsobit se novému prostředí. Čím mladší dítě přichází do náhradní rodiny, tím jednodušší je jeho přijetí a přizpůsobení se novým podmínkám. Pokud to situace dovolí, je dobré dítěti zachovat jeho dosavadní zvyky a rutiny, denní režim, režim spánku a stravovací zvyklosti a postupem času začít se změnami.

I přes funkčnost všech výše zmíněných zvyklostí a přizpůsobení se individualitě dítěte, hlavním a nejdůležitějším úkolem pro dítě, které bylo přijato do náhradní rodiny, je přizpůsobit se novému prostředí a postupně navázat emocionální vztah s pečujícími osobami.

Pro mnoho nových náhradních rodičů je zjištění, že adaptace dítěte na náhradní rodinu (zvláště, pokud se jedná o děti staršího věku, u něhož jsou navázány citové vazby k biologickým rodičům) prochází několika fázemi velmi obtížné, a je třeba s danými fázemi umět pracovat a s dítětem navázat odpovídající kontakt a komunikaci. (Kovařík a kol., 2004)

Zezulová uvádí tři fáze adaptace:

- 1. fáze poznávání:** nejisté období, záleží na věku a přizpůsobivosti dítěte, ztráta jistoty dosavadního prostředí, touha zalíbit se novým rodičům, důležité je postupovat pomalu a neměnit zvyklosti dítěte,
- 2. fáze uvolnění:** dítě vycítí a pochopí, že je v novém domově, zjišťuje, kde je jeho místo, jaké jsou hranice, které jsou mu vytvářeny, může prožívat strach z opuštění, které pocítilo v minulosti a začne se chovat velmi závisle na náhradní rodině,
- 3. fáze přijetí:** dítě ví, co může v novém prostředí čekat, přijímá rodinu takovou, jaká je, vytvářejí se vazby mezi jednotlivými členy rodiny. (Zezulová, 2012)

3.6 Dohoda o výkonu pěstounské péče a individuální plán

Ustanovení § 47b zákona č. 359/1999 Sb., upravuje zprostředkování dohody o výkonu pěstounské péče a správní rozhodnutí upravující práva a povinnosti. Dohoda o výkonu pěstounské péče je institut, který vymezuje postavení mezi pěstouny a dětmi v pěstounské péči. Je založen na smluvním závazku o výkonu pěstounské péče mezi pěstouny a jejich doprovázející organizací. Doprovázející organizace mohou být státním subjektem i neziskovou organizací. Účelem dohody o pěstounské péči, je zvýšení kvality výkonu pěstounské péče a podpory rodinám. Každé dítě, které je svěřeno do pěstounské péče má jiné potřeby a každá pěstounská rodina nabízí jiné podmínky a zázemí. Důležité je tyto prvky umět prolnout a následně naplnit. Dohoda o výkonu pěstounské péče není pracovně-právní normou, jelikož mezi pěstouny a doprovázející organizací nevzniká pracovně-právní vztah. Účelem dohody o výkonu pěstounské péče je zajistit pomoc pěstounským rodinám a dalším osobám, které převzali dítě do péče. Na dohodu o výkonu pěstounské péče mohou navazovat další dokumenty, zejména Individuální plán ochrany dítěte, vzdělávací plán pro pěstouny aj. (Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Individuální plán je klíčovým dokumentem při spolupráci mezi pěstouny, rodinou, pracovníky OSPOD a doprovázející organizací. Všichni zúčastnění jsou s tímto plánem seznámeni písemně. Zodpovědnost při tvoření plánu ochrany dítěte (IPOD) má odbor sociálně-právní ochrany dítěte, spolu s dalšími odborníky (lékař, škola, rodina). Plán vytváří pracovník OSPOD na základě vyhodnocení potřeb dítěte. Podkladem pro zpracování IPOD je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Jeho hlavním účelem je sestavení plánu pro rodinu, dosažení určitého cíle a zmírnění patologických jevů, které mohly vzniknout nedostatečnou péčí o dítě. IPOD není součástí dohody o výkonu pěstounské péče, jelikož je dokumentem, který je dle potřeb aktualizován. (Pazlarová, 2016)

3.7 Zánik pěstounské péče

Pěstounská péče může být ukončena několika způsoby. Pokud je zrušena předčasně, vždy musí o zrušení rozhodnout soud. Nejčastěji to bývá na návrh pěstounů, kdy se jedná o dlouhodobý těžko zvladatelný stav. Zrušení péče může navrhnout i OSPOD, pokud uzná, že další péče není v zájmu dítěte. (Pazlarová, 2016)

Ukončení pěstounské péče může nastat dovršením zletilosti dítěte, zrušením, odchodem z pěstounské péče, ale také z jiných důvodů, jako např. úmrtí dítěte, úmrtí pěstouna, osvojení dítěte v pěstounské péči apod. Pokud o ukončení pěstounské péče požádá pěstoun, a má nejrůznější důvody k tomu dále dítě nevychovávat, je soud povinen pěstounskou péči ukončit. (Veselá a kol., 2005)

4 Kontakty dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou

Poslední kapitola se bude věnovat kontaktům dítěte a biologické rodiny. Kapitola bude zaměřena na minulost a identitu dítěte a následně na význam, přípravu a uskutečnění osobního kontaktu mezi dítětem a biologickou rodinou. Kapitola bude doplněna o přístupy pěstounských rodin ke kontaktu mezi dítětem jim svěřeným do péče a biologickou rodinou.

4.1 Dítě a biologická rodina

Pokud má být kontakt mezi dítětem a biologickými rodiči úspěšný, musí o něj projevit zájem jak biologičtí rodiče, tak i dítě. Kroky k uskutečnění kontaktu probíhají prostřednictvím pracovníků OSPOD a pěstounská rodina může konzultovat společně s odborníky možnosti společného kontaktu.

Uhlířová uvádí pět nejčastějších možností navázání kontaktu:

- biologický rodič se ozve sám a kontaktuje pracovníka OSPOD
- na přání dítěte je biologický rodič kontaktován pracovníkem OSPOD a se setkáním souhlasí
- na přání dítěte je biologický rodič kontaktován pracovníkem OSPOD, ale setkat se s dítětem nechce
- rodič dítě navštěvuje již před svěřením do pěstounské péče
- biologický rodič pravidelně dítě navštěvuje a dítě bývá při kontaktu vždy rozrušené. (Uhlířová, 2010)

4.2 Minulost dítěte

Do pěstounské péče přicházejí děti různého věku. Čím je dítě starší, tím si s sebou nese více zážitků, vzpomínek, citových vazeb, ale mnohdy i negativních projevů vztahu od biologických rodin. Pokud má dítě špatné zkušenosti z biologické rodiny, bylo ponižováno či v nejhorsím případě i bito, mohou mít jeho vzpomínky charakter strachu. V tomto případě je dobré dítě uklidnit, dát mu pocit bezpečí, jistoty, říkat mu, že k němu máme blízký vztah a vyvarovat se hovorům, které by mu mohly přivodit traumatizující vzpomínky. I malé děti si mnoho věcí pamatují, jen je nedokážou popsat. (Matějček a kol., 2002)

Je dobré, aby náhradní rodiče pracovali s minulostí dítěte, ale zároveň vyčkali na vhodnou příležitost. Příkladem mohou být **Knihy života**¹, ale také jiné aktivity a rituály související s různými výročími, které mohou propojit minulost s přítomností. Jak je uváděno v literatuře, rané zážitky, dětství a minulost jsou součástí sebe pochopení. Bez zpracování traumat z minulosti, není možné, aby se osobnost vyvíjela pozitivním směrem. (Škoviera, 2007)

Jak uvádí Škoviera (2007): „*Není tedy vhodné oddělovat dítě od minulosti, ale hledat způsob, jak všechny etapy jeho života smysluplně propojit.*“

4.3 Hledání vlastních kořenů

Důležitým předpokladem pro pozitivní vývoj dítěte je poznání vlastních kořenů. Znalost vlastní historie a historie biologické rodiny je nedílnou součástí utváření vlastní identity. Historii minulého života může dítě přijmout, odmítnout, či s ní dále pracovat. (Uhlířová, 2010)

Začne-li se dítě zajímat o důvody proč je v pěstounské péči, proč o něj nepečují biologičtí rodiče a začne-li hledat informace o svých kořenech, může nastat krizová situace. Poznat pravdivou minulost je pro dítě velmi citlivá záležitost, ale zároveň důležitá. Dítě o své rodině intenzivně přemýšlí a často si ji může idealizovat. V období dospívání se mohou tyto nezodpovězené otázky přeměnit v obviňování pěstounů a k narušení vztahů mezi nimi, proto by měl být náhradní rodič partnerem v komunikaci o rodinné historii dítěte. Základem podpory je otevřená komunikace. Pravdivé informace o biologické rodině je citlivá záležitost a často bývá spojena se silnými emocemi. Je třeba zachovat trpělivost, dát dítěti prostor pro zpracování emocí a na nějaký čas hledání informací přerušit. Praxe ukazuje, že děti, které o svých kořenech odmítají mluvit, o ně nejeví zájem. (Uhlířová, 2010)

4.4 Identita dítěte

Jak uvádí Matějček, identita je jednou ze základních sociálně-psychologických potřeb, které je nutné v náležitě míře uspokojovat, aby se osobnost člověka optimálně vyvíjela. Pokud jsou tyto potřeby dostatečně uspokojeny, člověk přijímá sebe sama i

---

¹ Knihy života-příběh/vzpomínky na život dítěte

osoby ve svém okolí. Identita se skládá z malých prvků již od útlého věku dítěte. Dítě poznává, kdo jsou osoby v jeho okolí, v jakém prostředí žije, dostává od ostatních osob zpětnou vazbu na své projevy chování. (Matějček a kol., 1999)

S dětmi přijatými do náhradních rodin je to jiné. Některé svůj původ odmítají, popírají svoji odlišnost a chtějí se ztotožnit nejen se svojí novou rodinou, ale také s okolím a vrstevníky. Jiné děti si svoji identitu uvědomují, ale nechtějí o ní komunikovat a bývají citlivé, pokud se o ni někdo zajímá.

Poslední skupinou jsou děti, které vnitřní fantazií nahrazují svůj původ a stávají se jinou osobou a svoji odlišnost vysvětlují vymyšleným příběhem. (Identita dětí v náhradní rodině, 2011, online)

4.5 Význam kontaktu mezi dítětem a biologickou rodinou

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí pěstounům ukládá povinnost udržovat, rozvíjet a umožnit styk dítěti s osobami blízkými, zejména s biologickými rodiči. Pokud je kontakt dobře připravený a je v zájmu dítěte, může vést ke zlepšení vztahů mezi dětmi a pěstounskými rodinami. Děti, které mají dostatek informací o svojí rodině, mohou reálněji ocenit péči pěstounů a pro budování nových vztahů s nimi si získávají větší prostor. Pěstounské rodiny se tak mohou do budoucna vyvarovat obviněním a pochybnostem ze strany dětí. Většina pěstounských rodin nebrání kontaktu dítěte a biologického rodiče. (Pazlarová, 2016)

Většina biologických rodičů prožívá odebrání dítěte jako své osobní selhání. Celá situace je jak pro biologické rodiče, tak i pro dítě velmi traumatizující. Děti prožívají úzkost, která se může změnit v negativní vztah k pěstounské rodině. Pokud se podaří udržet kontakt mezi biologickými rodiči a dítětem, odbourává to psychické vypětí z nové situace a následně se zlepšuje možnost následné spolupráce. (Pazlarová, 2016)

Pro rodiče je důležité, aby věděli, kde je dítě umístěno, zda ho mohou navštívit a zjistit, jak se mu daří a seznámit se s pěstounskou rodinou. Pro biologické rodiče může kontakt působit motivačně, aby si v co nejkratší době upravili své životní poměry a dítě se k nim mohlo vrátit. Čím delší je odloučení biologických rodičů od dítěte, tím se snižují šance na jeho návrat. I když je návrat nereálný, většina rodičů žije s vědomím, že

je o dítě dobře postaráno a stále je otevřená cesta k případnému návratu. (Pazlarová, 2016)

4.6 Příprava kontaktu mezi dítětem a biologickou rodinou

Pokud má být kontakt úspěšný, mělo by mu předcházet důkladné naplánování. Kontakt může mít podobu neformální, ale také stanovenou soudním rozhodnutím.

Jsou-li pevně stanovena pravidla kontaktu, usnadňuje to všem zúčastněným situaci. Dítě ví, kdy může očekávat kontakt v jakékoli podobě a netrápí ho nejistota.

Pěstouni mají dostatek času na přípravu kontaktu a biologičtí rodiče mohou být připraveni, jelikož je doba kontaktu pevně stanovena. Pro všechny zúčastněné je dobré vytvořit dohodu o kontaktech mezi dítětem a biologickými rodiči. Dohoda stanovuje podmínky kontaktu a měla by být individuální dle potřeb pěstounských rodin, dětí i rodin biologických. Pokud jsou v pěstounské péči sourozenci, je možné, že u každého z nich bude mít jinou podobu. Dohoda se vždy vypracovává písemně, nejlépe společně s příchodem dítěte do pěstounské péče. (Pazlarová, 2016)

Biologický rodič je klientem a potřebuje důvěru a respekt. Je dobré zaujmout neutrální postoj a nesoudit ho. Na začátku přípravy je biologické rodiče vhodné informovat o tom, že dostatečný zájem o dítě je žádoucí, ale sami by neměli podnikat nadbytečné kroky v přípravě, které by znesnadnily přirozený vývoj kontaktu. Je nutné vykomunikovat, zda je jeho zájem vídat dítě dlouhodobý či pouze příležitostný. (Pazlarová, 2016)

V praxi se stává, že rodič se chce pouze přesvědčit o tom, že je o dítě dobře postaráno a dál nemá potřebu se citově ani materiálně angažovat. Pokud by se rozhodnutí biologického rodiče během další doby změnilo, je třeba kontakt podpořit a zajistit. Před prvním setkáním měl být rodič seznámen s pravidly kontaktu, přítomností osob, vhodností a nevhodností témat (omluvy, emotivní vysvětlování) a měl by se držet konverzačních témat (škola, kamarádi, výlety, prázdniny).

Dítě zná určitý okruh informací o svojí původní rodině a o těchto informacích je s ním vhodné komunikovat. Důležité je dát dítěti prostor na jeho názory. Dítě může mít různé reakce a někdy je třeba situaci řešit terapeuticky. Nikdy by nemělo být dítě přesvědčováno o nevině biologických rodičů, ale mělo by přijmout realitu vztahu mezi jím a biologickými rodiči. (Pazlarová, 2016)

4.7 Kontakt pěstounské a biologické rodiny

Pěstounské rodiny často hovoří o strachu a negativní odezvě ze setkání s biologickými rodiči a vysloví požadavek se s rodičem sejít před plánovaným kontaktem bez účasti dítěte (tzv. předsetkání). Pěstounské rodiny chtějí mít jistotu a posílit důvěru, že biologický rodič dítěti svou návštěvou nepřitíží a bude ochoten respektovat pravidla. Obě strany rodičů mají možnost vyřešit vše potřebné bez účasti dítěte. U takového setkání je potřeba přítomnost pracovníka doprovázející organizace (OSPOD). Předsetkání může předejít nenadálým vztahovým komplikacím mezi biologickým rodičem a pěstounem. Pokud se jedná o první setkání, mělo by probíhat na neutrální půdě, nejlépe na úřadě či pracovně NRP. (Uhlířová, 2010)

4.7.1 První kontakt

Doba prvního kontaktu mezi pěstounskou rodinou a biologickou rodinou bývá zpravidla 1,5-2 hodiny. Kontakt je zpravidla veden koordinátorem-sociálním pracovníkem. Nedoporučuje se uspořádat první setkání v bytě pěstounské rodiny. Místnosti pro setkání by měla být vybavena stolem pro sdílení přinesených věcí (např. hračky, fotografie, nápoje) a židlemi pro všechny zúčastněné. S ohledem na věk dítěte by měla být vybavena hračkami, psacími potřebami, aj. Pokud bude první setkání ukončeno pozitivně, je dobré další kontakt uskutečnit na totožném místě. Postupem času může dojít i k uvolnění kontaktů návštěvou restaurace, kina, bytu pěstounů či procházkou. (Uhlířová, 2010)

Pokud pěstounská rodina i dítě vyhodnotí setkání s biologickými rodiči za zdařilé a chtějí v kontaktech pokračovat, sdělí to biologickému rodiči. Vždy se musí brát zřetel na psychické rozpoložení dítěte, které je dobrým ukazatelem pro další postup ve společném kontaktu. Pro další setkání je nutné zvolit bezpečné podmínky (jsou jimi např. předem dohodnutá doba pro telefonování, volba dáreků dle přání dítěte, respektování stylu výchovy náhradního rodiče a respektování přání dítěte atd.) Další kontakt může probíhat za asistence sociálního pracovníka, ale může být i zvládnut bez pomoci, pokud na to strany rodin přistoupí.

Pokud se společný první kontakt nezdaří, dítěti kontakt neprospěl, nebo nechce již rodiče vidět, je třeba jej respektovat a sdělit informaci biologickému rodiči. I přes emocionální zátěž, kterou dítěti tento kontakt mohl způsobit, by nemělo dojít k úplné

rezignaci v kontaktu mezi dítětem a biologickými rodiči, ale pomocí vhodných postupů (např. udržování kontaktu pomocí informovanosti o prospěchu dítěte, zasílání pohlednic, fotografií atd.) bychom dítěti měli připomínat, že biologičtí rodiče o dítě nadále jeví zájem a jsou nakloněni k opakovanému pokusu o společné setkání. (Uhlířová, 2010)

Každé dítě může využít **službu asistovaného kontaktu**. Jedná se o komplexní proces přípravy dítěte na setkání s biologickou rodinou a odborným pracovníkem (facilitátorem), obsahuje samotnou přípravu kontaktu, provázení mezi realizací setkáním, setkáním a jeho zhodnocením. Nemusí se vždy týkat pouze osobního setkání, může jím být i jiná forma kontaktu, např. může jít o nastavení podmínek kontaktu, průběh realizovaných kontaktů či supervize probíhajících kontaktů. Služba asistovaného kontaktu se poskytuje osobám, které projevíly o službu zájem. Absolvovat ho může samotné dítě, rodiče, příbuzní, osoby, ke kterým má dítě citový vztah, sousedé či známí. Klíčovým pracovníkem je osoba, která provází dítě, pěstounskou rodinu, příbuzné v průběhu celého asistovaného kontaktu a facilituje celé asistované setkání. (Manuál služby asistovaný kontakt, online)

4.8 Pomáhající organizace

Jak bylo v předchozích kapitolách uvedeno, setkání biologického rodiče a jeho dítěte bývá nejčastěji podpořeno činností pracovníků NRP nebo OSPOD. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí pěstounům ukládá povinnost udržovat a umožnit styk dítěti s osobami blízkými, zejména biologickými rodiči. Podpora při kontaktu by měla být poskytnuta jak rodičům dítěte, dítěti samotnému, i pěstounům. Pracovník by měl po přijetí dítěte do pěstounské rodiny vyhodnotit situaci, zjistit aktuální potřeby a naplánovat další kroky v péči o dítě. Většina pěstounských rodin potřebuje pomoc s napojením se na zdravotnické a sociální služby, dořešit potřebnou dokumentaci a administrativní záležitosti, upravit prostředí domácnosti vzhledem k věku dítěte, případně pořídit další potřebné speciální pomůcky. Pracovník by měl novému pěstounovi pomoci s kontaktováním rodin, které mají podobnou zkušenost, měl by pomoci s plánováním a organizováním kontaktů. (Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče, 2015, online)

Pokud je sociální pracovník přítomen kontaktu mezi pěstouny, dítětem a biologickou rodinou, vede o něm záznam. V záznamu je uveden průběh, datum, čas a místo konání kontaktu. Následně je zaznamenána reakce dítěte na kontakt, interakce mezi rodičem a dítětem, psychický stav dítěte před kontaktem, v průběhu a po kontaktu, chování zúčastněných a závěrečné vyústění kontaktu. Cílem pracovníka je podpora uspokojivých vztahů mezi pěstouny a rodiči. (Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče, 2015, online)

Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem vysvětlila důležité pojmy, jako jsou dítě a jeho potřeby, práva dítěte, citová vazba k rodině, která je nejdůležitější potřebou dítěte, pro získání životní jistoty a jaké důsledky má ve vývoji dítěte citové strádání. Objasnila jsem pojmy nejlepší zájem dítěte, sociálně-právní ochrana dětí, Úmluva o právech dítěte, jež je nejvýznamnějším dokumentem, který prosazuje rovné příležitosti pro všechny děti. Dále jsem popsala formy náhradní rodinné péče. Patří sem pěstounská péče, které byla věnována celá jedna kapitola, příbuzenská pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a osvojení, které je nejvyšší možnou formou náhradní rodinné péče.

Vysvětlila jsem pojem mezinárodní osvojení a upřesnila, že je vhodné pro děti, kterým se nedaří nalézt vhodná náhradní rodina v domovském státu. Jako zvláštní formu pěstounské péče jsem zmínila poručenství. Poslední kapitolu jsem se věnovala kontaktům mezi dětmi a jejich biologickými rodiči. Uvedla jsem význam kontaktů pro obě strany, jaký má kontakt vliv na další život dítěte a rozvoj jeho osobnosti. Popsala jsem přípravu dítěte a jeho biologických rodičů na kontakt, průběh první setkání, zhodnocení kontaktu. Zmínila jsem, jak je pro dítě důležité poznat svoji minulost, identitu a kořeny, ze kterých pochází.

Metodická část

5 Metodické ukotvení výzkumných aktivit

V této kapitole popíšu hlavní cíl a dílčí cíle, uvedu transformační tabulku, popíšu výběr souboru respondentů, zvolenou výzkumnou strategii, techniku sběru dat, etické aspekt, možná rizika výzkumu výsledky výzkumného šetření.

5.1 Cíl výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jak pěstouni vnímají kontakty dítěte s jeho biologickou rodinou a jaká je mezi pěstouny a biologickými rodiči dětí vzájemná spolupráce.

Z výzkumného šetření bych se chtěla dozvědět, jakou podobu mají kontakty mezi pěstounskými a biologickými rodinami, v jakých časových rozmezích se uskutečňují, jak je vnímána důležitost kontaktu pro pěstounské i biologické rodiny a zda se pěstounské rodiny setkávají s problémy během spolupráce s biologickou rodinou. Stěžejní část výzkumného šetření bude zaměřena z pohledu pěstounských rodin, jak pěstouni vnímají téma kontaktů dítěte s biologickou rodinou. Pro doplnění celkového pohledu na téma kontaktů mezi biologickými rodiči a pěstouny budou položeny otázky sociálním pracovnícům, které se profesně zabývají náhradní rodinnou péčí a jsou v častém kontaktu s biologickými rodinami a pěstouny.

O výsledky výzkumného šetření projeví zájem doprovodná organizace, které by zpracované informace výzkumného šetření posloužily pro sociální pracovníky, kteří jsou v častém kontaktu s pěstounskými rodinami, podílejí se na přípravě kontaktů a úzce spolupracují s biologickými rodinami.

Vzhledem k obsáhlosti hlavního cíle je rozdělen na **tři dílčí cíle:**

DC 1- Zjistit, v jaké podobě probíhá kontakt a jak k němu biologičtí rodiče a pěstouni přistupují.

DC 2- Zjistit, jaký je průběh a intenzita osobních kontaktů a jaké jsou přínosy pro dítě, jeho biologické rodiče a pro pěstouny.

DC 3- Zjistit, jak pěstouni vnímají příležitosti a limity spolupráce pěstounů s biologickými rodiči dítěte a pěstounskými rodinami.

5.2 Transformační tabulka

Tabulka 1: Transformační tabulka

Hlavní cíl	
Zjistit, jak pěstouni vnímají kontakty dítěte s jeho biologickou rodinou a jaká je mezi pěstouny a biologickými rodiči dětí vzájemná spolupráce.	
DC 1	Otázky k DC 1
Zjistit, v jaké podobě probíhá kontakt a jak k němu pěstouni a biologičtí rodiče přistupují.	<ul style="list-style-type: none"> • Jak často jste v kontaktu s biologickými rodiči? • Jakou podobu mají kontakty? (osobní, telefonickou, písemnou) • Jak na základě svých zkušeností vnímáte povinnost zajistit kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou? • Jak biologičtí rodiče přistupují k tématu kontaktů?
Doplňující otázky pro sociální pracovnice.	<ul style="list-style-type: none"> • Jak z profesního hlediska vnímáte důležitost kontaktů mezi biologickými rodiči a pěstouny? • Jak pěstouni podporují kontakt s biologickou rodinou?
DC 2	Otázky k DC 2
Zjistit, jaký je průběh osobních kontaktů a jaké jsou jejich přínosy pro dítě, jeho biologické rodiče a pro pěstouny.	<ul style="list-style-type: none"> • Připravujete dítě na kontakt? • Kde společná setkání probíhají, a máte stanovený nějaký časový limit? • Co je jeho hlavním tématem, plynou z něho nějaké výstupy? • Jaký přínos z praktického hlediska kontakt přináší dítěti a jeho rodičům a pro vás?

Doplňující otázky pro sociální pracovnice.	<ul style="list-style-type: none"> • Jaké máte zkušenosti s organizací kontaktů mezi pěstouny a biologickými rodiči? • Jak biologický rodič zvládá organizaci kontaktů s pěstouny? • Jak je pro dítě důležitý kontakt s biologickou rodinou?
DC 3	Otázky k DC 3
Zjistit, jak pěstouni vnímají příležitosti a limity spolupráce pěstounů s biologickými rodiči dítěte a pěstounskými rodinami.	<ul style="list-style-type: none"> • Jak vnímáte spolupráci s biologickou rodinou a na jaké problémy ve vzájemné spolupráci nejčastěji narážíte? • Jaké jsou podle vás limity spolupráce? • Jak by se dala vzájemná spolupráce zlepšit?
Doplňující otázky pro sociální pracovnice.	<ul style="list-style-type: none"> • Narážíte při organizaci kontaktů na nějaké limity spolupráce?

5.3 Kvalitativní výzkumná strategie

Pro výzkum jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumného šetření, které bylo prováděno formou polostrukturovaného rozhovoru. Cílem kvalitativního výzkumu je hlubší porozumění zkoumané skutečnosti. Používá se v těch případech, kdy kvantitativní výzkum nepostačuje daným účelům a nelze jej použít pro řešení daného výzkumného problému.

Významný metodolog Greswell uvádí definici kvalitativního výzkumu takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o

názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl, 2005)

Švaříček (2007) uvádí: „*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*“

Nástrojem kvalitativního výzkumu je rozhovor. Na jeho počátku vybírá výzkumník téma a vytváří výzkumné otázky. V průběhu výzkumu může výzkumník otázky modifikovat a doplňovat. Kvalitativní výzkum se provádí delším a intenzivním kontaktem s jedinci či skupinou jedinců. Výzkumník navazuje kontakty s novými lidmi a pracuje v terénu. Sběr dat a jejich analýza je časově náročná a probíhá současně. Výzkumník sbírá potřebná data, provádí jejich analýzu a na základě výsledků se rozhoduje, která data bude potřebovat a začne data znovu sbírat a analyzovat. Kvalitativní výzkum obsahuje podrobný popis místa zkoumání, citace rozhovorů a poznámek, které si výzkumník dělal během práce v terénu. Typy dat zahrnují přepisy poznámek rozhovorů, pozorování, fotografie, videozáznamy, osobní komentáře, deníky, úřední dokumenty. Zaznamenaná data přibližují všední život zkoumaných lidí.

Výhody kvalitativního výzkumu jsou získání obsáhlého a podrobného popisu případu v přirozeném prostředí a poskytuje podrobné informace o tom, proč se daný fenomén objevil. Dobře reaguje na místní podmínky a situace a využívá škálu postupů pro zjištění hodnověrnosti dosažených výsledků.

Nevýhody kvalitativního výzkumu je jeho těžká aplikovatelnost, jelikož pracuje s omezeným počtem jedinců a většinou na jednom místě. Získané výsledky nemusí být zobecnitelné na populaci či v jiném prostředí. Sběr a analýza dat jsou časově náročné a výsledky výzkumu jsou snadno ovlivnitelné osobnostními charakteristikami výzkumníka. (Hendl, 2005)

5.4 Technika sběru informací

Jako techniku sběru informací pro účel zjištění hlavního cíle, jsem si zvolila hloubkový rozhovor. V odborné literatuře se uvádějí dva hlavní typy hloubkového rozhovoru, polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem připraveného seznamu otázek a témat a nestrukturovaný neboli narativní, který je založen pouze na jediné otázce a badatel se dále dotazuje na základě získaných informací poskytnutých od zkoumaného

účastníka. (Švaříček, 2007). K mému výzkumu jsem použila polostrukturovaný rozhovor (**interview**) a to z důvodu, že umožňuje být v přímém styku s respondenty a vzhledem k vybranému tématu je vhodnou formou výzkumu. Polostrukturovaný rozhovor je nejrozšířenější metodou podoby interview, ale vyžaduje náročnější technickou přípravu. (Švaříček, 2007) Na počátku jsem si zvolila téma, které bylo specifikováno okruhy otázek, které na sebe navazovaly a byly rozděleny do tří dílčích cílů. Pro získání kontaktů na pěstounské rodiny jsem oslovila některá zařízení, která se věnují náhradní rodinné péči a domluvila jsem si rozhovor s vedoucí organizace ohledně možnosti získání kontaktu a souhlasu k návštěvě v pěstounských rodinách. Poté jsem se telefonicky spojila s jednotlivými pěstounskými rodinami a domluvila si schůzku k uskutečnění rozhovoru. Termín a čas pro návštěvu jsem přizpůsobila potřebám dané rodiny. Vysvětlila jsem, jaký bude účel mé návštěvy, ubezpečila jsem pěstouny v tom, že rozhovor bude zcela anonymní a že nebudu zveřejňovat žádné informace, které by mohly negativně ovlivnit jejich rodinu. Domluvila jsem se na místě uskutečnění rozhovoru a potřebném časovém rozmezí. Rozhovor jsem si zapisovala do záznamového formuláře. Každý rozhovor začínal vysvětlením a seznámením cíle mé práce neformálně volenými otázkami z běžného života, aby se navodila odpovídající atmosféra. Pořadí otázek výzkumu se během rozhovoru měnily, upravovala jsem je podle potřeb respondenta. Jak uvádí Švaříček, některé části a pořadí otázek je vhodné nechat na tazateli, některé části naopak vyžadují striktní dodržení pořadí a znění otázek. Je dobré si nechat vysvětlit a upřesnit odpovědi účastníka, jak danou věc myslí, abychom se přesvědčili, že jsme ji správně pochopili a interpretovali. U polostrukturovaného interview je definované tzv. **jádro interview**, což znamená minimum otázek a témat, které tazatel musí probrat. Tím má jistotu, že budou všechna témata a otázky zodpovězeny. Na toto základní jádro se připojují další množství témat a otázek. Je dobré klást doplňující otázky, tím se téma zpracovává v plné šíři. Doplňující otázky se ukazují jako užitečné a přinášejí navazující informace, které nám pomohou lépe uchopit daný problém. (Švaříček, 2007)

Předem jsem měla připravených 11 otázek, které jsem postupně položila osmi respondentům, na které mohli respondenti vyjádřit vlastními slovy své odpovědi. Výzkumné šetření bylo doplněno šesti otázkami, které jsem prostřednictvím e-mailu

zaslala čtyřem sociálním pracovnícím. Ty vyjádřily svůj názor k dané problematice z jejich profesionálního hlediska.

5.5 Výběr souboru respondentů

Při hledání vhodných respondentů jsem oslovila několik doprovodných organizací, které mi zprostředkovaně a se souhlasem potenciálních respondentů poskytly dva kontakty na možné respondenty. Tyto respondenty jsem oslovila a domluvila se s nimi na možném termínu kontaktu. Další kontakty jsem pro rozhovory získávala postupně od respondentů výzkumu a na základě jejich doporučení jsem mohla oslovit další respondenty. Rozhovory jsem vedla s dlouhodobými pěstounskými rodinami. Navštívila jsem celkem osm pěstounských rodin.

Po předchozím telefonickém rozhovoru jsme se vždy domluvili na přesném datu návštěvy a na konkrétním časovém úseku návštěvy. Rozhovory byly vedeny přímo v pěstounských rodinách na nerušeném místě. Věková hranice respondentů se pohybovala mezi 35-50 lety. Většina pěstounů má mnoho zkušeností s pěstounskou péčí, někteří z nich začínali jako přechodní pěstouni a setkala jsem se i s pěstouny, kteří s pěstounskou péčí teprve začínají. Rozhovor jsem většinou vedla s pěstounkou, ve dvou případech se rozhovoru účastnil i manžel pěstounky. Pěstouni mne ve všech případech přijali s ochotou, vždy jsem jim v úvodu vysvětlila, za jakým účelem provádím výzkum a ujistila jsem je, že zjištěné informace nebudou nikde zveřejněny a jména budou buď pozměněna anebo budou uvedena pouze počáteční písmena jmen. Rozhovor v jedné rodině trval zhruba 1-1,5 hodiny a získané informace jsem si zapisovala do poznámkového bloku.

Pro doplnění celkového pohledu na téma kontaktů mezi biologickými rodiči a pěstouny, jsem oslovila 4 sociální pracovnice, které se profesně věnují náhradní rodinné péči a pro které jsem měla připraveny doplňující otázky. Kontakty na sociální pracovnice jsem měla uloženy z předchozích telefonických hovorů, kdy jsem se na ně obracela s žádostí na zprostředkování kontaktů na pěstounské rodiny. Z důvodu jejich pracovního vytížení, jsme se domluvily na odeslání doplňujících otázek a odpovědí prostřednictvím e-mailu komunikace.

Jak jsem uvedla výše, kontakty na respondenty jsem získávala zprostředkovaně s doporučením od respondentů předešlých. V odborné terminologii se tato metoda sběru

dat nazývá **metoda sněhové koule**. V kvalitativních metodách je nejčastěji používanou metodou. Je založena na kombinaci účelového výběru a prostého náhodného výběru. Lze ji kombinovat s dalšími variantami záměrného, příležitostného nebo stratifikovaného výběru. Základním východiskem této metody je získání prvního účastníka nebo účastníků výzkumu, tzv. nultá fáze. Po získání prvního kontaktu se dostávají další kontakty, skupiny kontaktů. Tato skupina je tvořena z osob, které nám poskytl účastník nulté fáze. Další účastníky je možné vybírat prostým náhodným výběrem nebo stratifikovaným výběrem, u kterého hledáme určité znaky a shody v chování osob, důležité pro daný výzkum. (Miovský, 2006)

Tabulka 2: Respondenti výzkumu – pěstounské rodiny (text vlastní)

Označení Respondenta	Počet dětí, které má respondent v PP	Věk dítěte	Doba, po kterou je dítě v PP	Četnost osobních kontaktů dítěte s biologickou rodinou
R1	1	3 roky	2 roky	3x za 2 roky
R2	2	15, 16 let	11 let	1x za 3 roky
R3	1	4 roky	3 roky	1x za rok
R4	1	6 let	4,5 roku	2x za rok
R5	4	6, 11, 13, 17 let	11 let	1x za 3 roky
R6	1	9 měsíců	půl roku	4x za rok
R7	1	6 let	4 roky	2x za rok
R8	1	7 let	5 let	2x za rok

5.6 Etické aspekty a možná rizika výzkumu

Jelikož jsem prováděla výzkum přímo v rodinách pěstounů, bylo nutné se držet etické stránky věci. V rozhovorech jsme narazili na citlivá témata a údaje, podle kterých by bylo možné pěstounské rodiny identifikovat. Na začátku rozhovoru jsem požádala o svolení zapisovat si rozhovor do záznamového deníku, ujistila jsem respondenta, že rozhovor bude zcela anonymní, jména účastníků rozhovoru budou pozměněna a zjištěné informace nebudou nikde zveřejněny. Držela jsem se daného témat z důvodu dodržení anonymity.

Hendl uvádí základní zásady etického jednání, na které by se měly během průzkumu brát zřetel. První zásadou je získání (poučeného) informovaného souhlasu. Znamená to, že účastník výzkumu by měl být plně informován o průběhu a okolnostech výzkumu. Měl by být informován o svém právu svoji účast kdykoli ukončit. Identita účastníků by neměla být známa dalším osobám a měla by být zachována anonymita zúčastněných. (Hendl, 2012)

Výzkumná část

6 Interpretace získaných informací

V této části se budu zabývat interpretací získaných dat a jejich vyhodnocením. Cílem práce je získat odpovědi na dílčí výzkumné cíle a souhrnně na hlavní výzkumný cíl. Celý výzkum bude interpretován z výpovědí osmi respondentů. Interpretace jsem rozdělila podle dílčích výzkumných cílů do třech kapitol a prokládám je doslovnými citacemi respondentů, uvádím je kurzívou a v uvozovkách. Respondenty jsem označila jako R1-R8. V rámci interpretací jsem zvolila techniku otevřeného kódování. Jak uvádí Hendl: „*Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce. Mají vztah k položeným výzkumným otázkám, k přečtené literatuře, k pojmům používaným účastníky nebo jde o nové myšlenky vznikající, jak výzkumník proniká v textu.*“ (Hendl, 2005) Zpracovala jsem vlastní seznam kategorií, které navazují na otázky v rozhovoru a zpracovala jsem je do psaných textů výpovědí respondentů a výsledek uvádím v následných interpretacích. Pro doplnění informací k danému tématu jsem prostřednictvím e-mailu zaslala šest otázek čtyřem sociálním pracovnícím, které jsou v kontaktu s pěstounskými rodinami a biologickými rodiči. Otázky jsem směřovala k jednotlivým dílčím cílům, jejich odpovědi jsem interpretovala a prokládala vhodnými doslovnými citacemi, uvádím je kurzívou a v uvozovkách. Sociální pracovnice jsem označila jako P1-P4. Zjištěné skutečnosti uvádím vždy na konci jednotlivého dílčího cíle. Sociální pracovnice v odpovědích na otázky vyjádřily názor na danou problematiku z jejich profesionálního hlediska a na základě zkušeností, které nabyly prostřednictvím praxe s touto cílovou skupinou.

6.1 Interpretace DC1

Záměrem prvního dílčího cíle bylo zjistit, jak četný je kontakt mezi biologickými rodiči a jejich dětmi, v jaké podobě kontakty probíhají, jaký je přístup biologických rodičů a pěstounů ke vzájemnému setkání.

U většiny respondentů bylo zjištěno, že četnost kontaktů dětí s jejich biologickými rodiči je v každé z pěstounských rodin individuální.

Respondenti mají v pěstounské péči jedno i více dětí nebo také sourozenecké skupiny. Tím je dána individualita kontaktů. Některé děti se s biologickou rodinou stýkají pravidelně, některé méně než 1x za rok, u dvou rodin jsem zjistila, že je v současné době kontakt rodičů s dětmi přerušen a zájem o kontakty začali projevovat prarodiče dětí.

R7 uvedl: *„My se stýkáme s rodinou pravidelně, 2x do roka, je to vždycky pohodový kontakt, rodiče jsou rozumní, jsme na stejné vlně.“* Jiné děti kontakt s rodinou nemají. Jak uvedl R2: *„Ze začátku jsme byli s matkou v kontaktu každý měsíc. Měla nařízenou ústavní léčbu, byla psychicky nemocná. Kontakty probíhaly přes telefon. Nyní matka nefunguje, kontakty umlkly, nemáme o ní žádné informace.“*

Důvody absence kontaktů jsou různé, u některých je to nezájem rodičů o společný kontakt, nevyhovující sociální podmínky, nemoc, nespolehlivost, alkohol, drogy. Z výpovědí většiny respondentů vyplynulo, že biologičtí rodiče mají emocionální vazbu ke svým dětem, ale starost o ně nezvládají. Dále respondenti uvádějí, že zájem o kontakty ze strany rodičů postupem času ztrácí na intenzitě. V začátku pěstounské péče rodiče projevovali větší zájem o kontakty se svými dětmi. Také bylo zjištěno, že o kontakt projevují zájem prarodiče, a to většinou v těch případech, kdy rodiče ztrácí zájem. R2 uvedl: *„Kontakt je velmi málo, jednou za dva roky. Nyní začala projevovat zájem o kontakty babička, to je máma od matky dětí.“*

Na otázku, jaká je podoba kontaktu, se většina respondentů shodla v tom, že kontakty probíhají nejčastěji osobně, ale také telefonicky, prostřednictvím e-mailu nebo Facebooku. Ve dvou případech se děti snaží o kontakt psaním dopisů, ale rodiče jim zatím nikdy neodpověděli.

Jak uvedl R2: *„Každý měsíc píšeme matce dopis přes sociální pracovníci, odezva není žádná. Děti jsou zklamané, chtěly by si v dopise kdykoliv číst, vzít ho do ruky. Osobní schůzky proběhly 1x za dva roky. Naposledy proběhl osobní kontakt před rokem, kolem Vánoc.“*

Respondenti dále uvádějí, že osobní kontakty u nich probíhají prostřednictvím doprovodné organizace. Je to pro ně pohodlnější a zároveň má kontakt určitou vážnost.

Jak se vyjádřil R4: *„Kontakty jsou osobní, 2x za rok a také telefonické. Osobní kontakty probíhají vždy za přítomnosti doprovodné organizace, pro nás je to bezpečnější a pohodlné, s rodinou se tolik neznáme.“*

Další otázka byla směřována na to, jak pěstouni vnímají povinnost zajistit kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou. Z výpovědí respondentů vyplynulo, že jsou všichni ke kontaktům nakloněni a vnímají to jako povinnost. Zájem podle nich, ale musí projevit rodina. Děti se na kontakt těší, a to i přesto, že se u rodiny neměly dobře. Vědí, že někam patří, mají někde svoji rodinu a minulost. Čím jsou starší, tím se více ptají a zajímají o to, kde je jejich rodina, co dělá, zda by se k ní jednou mohly vrátit. Z výpovědi R7 vyplynulo: „*My to vnímáme, že je to naše povinnost, děti potřebují vědět, že mají rodinu, i když v ní nemohou vyrůstat, poznávají svoji minulost, jak rostou, víc se ptají.*“

Podle respondentů malým dětem většinou kontakt mnoho nepřináší. Také se ukazuje, že rodiče někdy při osobním setkání neumí na dítě promluvit, pohrát si s ním, jen se ujistí, že je v pořádku. Z odpovědi R1 vyplynulo: „*My jsme kontaktům nakloněni, je to naše povinnost, ale snahu musí projevit matka, netlačíme na ni. My máme dcerku v péči od jednoho roku, matku skoro nepoznala, citové pouto k ní nemá, kontakty proběhly celkem 3x, vždy za doprovodu OSPOD. Dcerka má teprve 2 roky, nechápe kontakt, ale mluvíme s ní o matce, vše jí budeme říkat postupně, teď ví, že někde někoho má, nás bere za rodiče. Když matka přijede na kontakt, neví, jak si s malou hrát a jak má na ni promluvit, jen se ujistí, že je v pořádku a že ji za nic neobviňujeme. V současné době dcerce kontakt prakticky nic nepřináší.*“

Poslední otázka byla směřována na to, jak z pohledu pěstounů přistupují biologičtí rodiče ke kontaktu. Jak jsem zjistila, většina respondentů se domnívá, že rodiče mají ke svým dětem citovou vazbu, ale kontakty se uskutečňují velmi málo. Na počátku umístění dítěte do pěstounské péče probíhaly kontakty pravidelně, v kratších časových intervalech a několikrát do roka. Postupem času bohužel slábla emocionální vazba k dítěti a kontakty u většiny fungují velmi málo. Rodiče o kontaktech často jen hovoří, pokud se s dětmi spojí telefonicky, po Facebooku, ale pokud má dojít k osobnímu setkání vymluví se a kontakt se neuskuteční, neozvou se, nemají zodpovědnost. Jak respondenti dále uvádějí, rodiče jsou často sami z nepodněného prostředí nebo z dětského domova. Pěstounům se také stává, že se rodič ozve a chce kontakt hned. Často rodič projeví zájem o kontakty, když je ve výkonu trestu.

R3 uvedl: „*Matka je z dětského domova, hodně o kontaktu mluví, tím dává najevo, že jí dcera není lhostejná, ale v praxi se o kontakt nesnaží. Má v sobě tíhu*

viny, ale chybí zájem.“ Také bylo zjištěno, že pokud se kontakt uskuteční, tak ve většině případů pouze za přítomnosti matky, případně prarodičů. Otcové mají malý zájem o kontakt, často nežijí společně s matkou, bývají nezvěstní, ve výkonu trestu, alkoholicí.

R 5 uvedl: „*Otec o děti nejeví zájem, má často problémy se zákonem, matka je alkoholička a prostitutka, už několikrát byla souzena. Vždy, když je ve výkonu trestu, projeví velký zájem o děti, také lítost a smutek. Pokud se domlouváme na osobním kontaktu, není jistota, že se uskuteční. Na druhou stranu si s dětmi píše na Facebooku a občas jim zavolá.*“

V jednom případě jsem zjistila, jak pěstounům ztěžuje péči o svěřené dítě jeho babička, která je mu zároveň poručníkem. Matka je nezvěstná, léčila se na psychiatrii, o kontakt nejeví zájem.

Uvádím výpověď R8: „*S matkou nejsme v kontaktu, zpočátku se ozývala přes telefon, nyní o ní nic nevíme. Zájem o kontakty má babička, ale je s ní špatná a těžká spolupráce. Babička je poručníkem. Dělá nám samé naschvály, tvrdí, že chce chlapce vidět, ale vždy se mu věnuje maximálně dvacet minut a odejde pryč s výmluvou, že si musí zařizovat další věci.*“

Doplňující otázky a odpovědi pro sociální pracovníce k DC1

1. Jak z profesního hlediska vnímáte důležitost kontaktů mezi biologickými rodiči a pěstouny?

Sociální pracovníce se shodly na tom, že komunikace mezi pěstouny a biologickými rodiči je důležitá a vítána. Pokud obě strany spolupracují, je to přínosné hlavně pro dítě. Dítěti to usnadní celou situaci a nemusí žít v konfliktu mezi dvěma stranami. P1 uvedla: „*Pokud je navázána dobrá vzájemná spolupráce, mohou pěstouni snáz porozumět zvykům, projevům chování, reakcím svěřeného dítěte.*“ Jak dále pracovníce uvedly, u některých dětí je potřeba kontaktu dobrým pilířem při budování vlastní identity. Naopak některým dětem kontakt nic nepřináší, neobohacuje ho, může ho emocionálně rozladit a znejistit. V tomto případě se kontakt dítěti nedoporučuje. Pěstouni často vyjadřují obavy na reakce rodičů při kontaktech, jak bude kontakt probíhat, zda nedojde ke konfliktu. Děti mají občas obavu z toho, že pěstouna zraní tím, že se chtějí stýkat s rodiči a naopak, že rodiče pěstouna nepřijmou jako náhradní rodinu.

2. Jak pěstouni podporují kontakt s biologickou rodinou?

Sociální pracovníce uvádějí, že pěstouni vědí, že mají povinnost kontakt rodiči a dítěti umožnit. Někteří se kontaktu brání, protože dítě bývá po kontaktu rozladěné a trvá mu i několik týdnů, než se z celé situace uklidní. Bývá to v případech, kdy biologická rodina není schopna dostát slibům dítěti anebo se rodič snaží za každou cenu dostat dítě na svoji stranu, proti pěstounům. V praxi se ukazuje, že lépe spolupracují a podporují kontakt přechodní pěstouni. Méně často podporují kontakt příbuzenští pěstouni, např. z důvodu toho, že je biologický rodič ve výkonu trestu, alkoholik aj. Zároveň pracovníce uvádějí, že pěstouni vyjadřují obavy ze setkání, pokud dítě prožilo v rodině nějaké trauma, zanedbávání či týrání. V těchto případech je dobré, aby se pěstouni obrátili na psychologa, který s dítětem pracuje a celou situaci vyhodnotí. P3 uvedla: *„Pokud dítě prožije v rodině nějaké trauma, je přirozená obava pěstounů, jak bude dítě reagovat na setkání s rodičem a jaké to bude mít dopady na jeho psychiku. V praxi tyto obavy pěstouni řeší s psychologem a ten kontakt doporučí nebo ne.“* Touha po poznání vlastní identity silně vzrůstá v období puberty. Proto se pěstounům vyplatí s dítětem mluvit o rodičích od nejtělejšího věku. Mluvit o nich pravdivě, neočerňovat ani nevylepšovat obraz o rodiči. K tomu slouží např. Knihy života, kam se zapisují důležité informace a mezníky v životě dítěte. Může nastat i opak, že dítě kontakt rezolutně odmítá, např. z důvodů traumat způsobených v dětství ve vlastní rodině. Proto platí, kontakt ano, ale na za každou cenu.

3. Jak biologický rodič přistupuje k organizaci kontaktů?

U vedených odpovědí je zřejmé, že většinou rodiče pěstouny nekontaktují. Zájem o setkání s dítětem řeší zpravidla s klíčovým pracovníkem doprovázející organizace.

Pracovníce se shodly na tom, že u biologických rodičů bývá hlavní problém jejich nezodpovědnost. Někdy se kontaktu domáhají a pak se na něj nedostaví. Jindy jsou proti tomu, aby byl kontakt asistovaný a organizovaný, argumentují tím, že sami vědí, co a jak mají se svým dítětem dělat. Naopak rodiče, kteří si jsou vědomi svého selhání v péči o dítě, organizovaný kontakt vítají, nemusí se podílet na jeho přípravě, pouze se na kontakt dostaví.

Shrnutí DC 1

V DC 1 jsem zjistila, že kontakty mezi dítětem a rodinou probíhají nejčastěji osobní a telefonickou formou. U některých pěstounských rodin probíhají ještě prostřednictvím e-mailu a Facebooku a ze strany dětí také prostřednictvím psaných dopisů. K osobním kontaktům dochází poměrně málo, většina respondentů uvedla, že se stýkají 1 až 2x za rok, u některých je to ještě po delší době. Postupem času se u rodičů vytrácí zájem o kontakty. Z výpovědí pěstounských rodin jsem dále zjistila, že jsou kontaktům nakloněni, vnímají je jako povinnost a přiřkládají kontaktům velký význam pro dítě v jeho dalším životě. Co se týče biologických rodin, většina z nich má podle respondentů k dítěti citovou vazbu, ale pokud se mají setkat osobně, často se nedostaví, zájem o kontakty je z jejich strany pouze deklarovaný. U většiny respondentů projevuje zájem o kontakt pouze matka nebo prarodiče, otcové neprojevují o kontakt velký zájem. Pěstounům se stává, že se rodič ozve nečekaně a chce dítě vidět bez předchozí domluvy.

Z odpovědí sociálních pracovníků vyplynulo, že kontakt mezi dítětem a rodičem je velmi důležitý a přínosný, ale kladly důraz na to, že musí být ve prospěch dítěte. Jak jim zkušenosti ukazují, některé děti se kontaktu s rodiči brání, nesou si z biologické rodiny traumata a špatné vzpomínky. Pracovnice se shodly na tom, že pěstouni ve většině případů kontakt podporují a nebrání se mu, vědí, že je to jejich povinnost. Na druhé straně někteří pěstouni vyjadřují obavy z případných konfliktů při kontaktu. Z třetí otázky vyplynulo, že ve většině případů, rodiče pěstouny nekontaktují, zájem o kontakt zpravidla řeší s klíčovým pracovníkem doprovázející organizace. Problémem biologických rodičů je podle pracovníků jejich nezodpovědnost. O kontakt projevují zájem, ale pokud má dojít k setkání často selhávají.

6.2 Interpretace DC2

Záměrem druhého dílčího cíle bylo zjistit, jak probíhá osobní kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou. Zda pěstouni dítě na kontakt dopředu připravují, kde se kontakt uskutečňuje, v jakém časovém rozmezí, jaká jsou hlavní témata. Také jaké přínosy z kontaktu plynou pro dítě, jeho rodiče a pro pěstouny.

V první otázce jsem zjišťovala, zda se pěstouni s dětmi připravují na kontakt. Z uvedených odpovědí jsem zjistila, že se na kontakt připravují, ale pouze krátce, jeden až dva dny dopředu. Je to z toho důvodu, že mají špatné zkušenosti s nespolehlivostí

biologických rodičů. Děti podle nich těžce nesou, když se na kontakt několik dní připravují, a nakonec ke slíbenému kontaktu nedojde. Uvádím odpověď R5: *„Připravuju, ale jen krátce, většinou 1-2 dny dopředu. To nemá cenu dřív. Děti se na kontakt těší, a pokud nedopadne, je to pro ně velké zklamání. Bud' se mně matka najednou ozve, volá, jak se jí zachce a často dopoledne, to bývají děti ve škole a já jim to potom oznámím, že se za nimi matka chystá, že volala. Vždycky si hned řekneme, že to nemusí být úplně jistý, může se něco přihodit a kontakt nedopadne, oni to už znají a vědí, jak je nespolehlivá, ale víte, nakonec je to vždycky hodně mrzí, když matka selže a nedorazí.“*

Dále jsem zjistila, že při přípravě na kontakt záleží na věku dítěte. U malých dětí pěstouni kontakt dopředu nepřipravují, nemá to podle nich pro dítě význam.

R3 uvedl: *„Kontakt nijak nepřipravuji, mám malé dítě a u matky byla jen krátce, nemá k ní citovou vazbu. Jen dcerce sdělíme, že pojedeme za maminkou, je ještě malá, nechápe podstatu kontaktu, má jen nějaké povědomí, že má někde další osobu, se kterou se občas setkáme.“*

Ptala jsem se respondentů, jak konkrétně probíhá příprava na kontakt. Většina z nich se shodovala v tom, že si na kontakt děti připravují nové fotografie z výletu, ze školy, z různých akcí, obrázky, výrobky z kroužků, hru na hudební nástroj, školní prospěch.

R7 uvedl: *„Na kontakt se připravujeme jen jeden až dva dny dopředu, to stačí, není potřeba delší přípravy. Máme spoustu nových fotek, Pepík jezdí hrát do Hlinska hokej, má hodně fotek z hokeje, baví ho to, ale je to minimálně 2x týdně ježdění na trénink. Jsem ráda, že má nějaký koníček, tady na vesnici toho moc není. Tátovi ukáže dres a výzbroj, taky docela pěkně kreslí, něco vždycky mamce namaluje. Děláme Knihu života, tu si matka ráda prohlíží, my máme s rodinou dobře nastavený vztah, ale přesto se mě Pepík před kontaktem ptá, jestli u nás bude dál, má obavy, aby si ho rodiče neodvezli, má je rád, ale líp je mu u nás.“*

Druhou otázku jsem směřovala na to, kde se kontakty uskutečňují a jestli mají pěstouni vymezený časový limit setkání. Společná setkání probíhají u všech respondentů (mimo dvou) na neutrální půdě, většinou v cukrárně, restauraci, v parku. Čtyři z nich se stýkají v místnostech doprovázejících organizací za přítomnosti sociálních pracovníků. Jedni pěstouni uvedli, že kontakty probíhají u nich doma a u babičky dítěte a druzí pěstouni se scházejí také doma a u rodiny dítěte. Hlavní témata

jsou na všeobecné rovině, koníčky, zdraví, škola, kamarádi. Jak uvedli respondenti, časový limit není přesně určený, většinou trvá 1-1,5 hodiny nebo 2-2,5 hodiny, vždy záleží na dané situaci.

R1 uvedl: *„Vždy se scházíme na neutrální půdě, v místnosti OSPOD a 1x jsme se sešli v pedagogicko-psychologické poradně, vždycky jsme tam se sociální pracovníci. Mají tam hernu pro děti, koberec na hraní a dostatek hraček. Pro nás je to vyhovující místo, jsme tam obě strany jako hosti, s matkou se moc neznáme. Kontakt trvá asi 1-1,5 hodiny, je to dostačující. Záleží na okolnostech, ale sami vidíme na matce, že po hodině kontaktu už neví, co by s námi měla probírat, na co se má ptát.“*

V další otázce jsem zjišťovala, jaká jsou hlavní témata setkání a jaký má podle respondentů kontakt přínos má pro dítě, pro rodiče a co přináší pěstounům. Z výpovědí pěstounských rodin jsem zjistila, že vždy volí neutrální témata, jako jsou kamarádi, škola, zdraví, koníčky, kroužky, sport. Je dobré vyhýbat se tématům, která by mohla vyvolat různá obvinění, nedorozumění a tím předčasně ukončit setkání. Osobní setkání je pro dítě mnohem přínosnější, nalézají s rodiči mnohem více témat, těší se, že rodiče (matku) uvidí. Rodiče se vždy ujistí, že je dítě v pořádku, že je zdravé, prospívá a má se dobře. Pěstouni se ve většině případů shodli na tom, že pro ně kontakt s biologickou rodinou nemá žádný přínos. S rodinou se zpravidla málo znají a s rodiči je často špatná spolupráce. Jak pěstouni uvedli, mají dobrý pocit z toho, že se dítě sešlo se svojí biologickou rodinou, že je spokojené a kontakt se zdařil. Jedni pěstouni uvedli, že mají dobře nastavený vztah a spolupráci, to je pro chlapce i pro ně přínosem.

R5 uvedl: *„Matka má zájem, ptá se na školu, zdraví, chce vidět fotky, obrázky, zahrát na flétnu, mluvíme o všeobecných věcech, nikdy bych matce nic nevyčetla, ublížilo by to akorát dětem. Osobní kontakt je vždy přínosnější, děti jsou mnohem spokojenější, mají radost, že vidí matku, chtějí se pochlubit tím, co dělají ve škole, na kroužku, kontakt je spontánní, po telefonu často nenajdou žádné téma.“* Jedna pěstounská rodina se k významu kontaktu pro dítě a jeho rodinu vyjádřila tak, že vzhledem k chlapcovu mentálnímu onemocnění, kontakt nemá význam jak pro chlapce, tak ani pro jeho rodinu. R8: *„Chlapec je mentálně postižený, kontakt mu nic nepřináší, obzvlášť když se mu babička vůbec nevěnuje. Nemá šanci si na ni zvyknout, takže nevidím smysl kontaktu ani pro babičku. Matka je psychicky nemocná, nevíme, kde je,*

zájem o chlapce nemá. Nám kontakt nic nepřináší, my jsme z kontaktu vždycky hrozně rozhozený a doslova vyřízený.“

Doplňující otázky a odpovědi pro sociální pracovníce k DC2

1. Jaké máte zkušenosti s organizací kontaktů mezi pěstouny a biologickými rodiči?

Sociální pracovníce uvedly, že organizace kontaktů probíhá zpravidla přes OSPOD, kde rodič žádá kontakt. OSPOD informuje doprovázející organizaci nebo pěstouna. Ve většině případů nastavuje kontakty pěstounům a biologickým rodičům klíčový pracovník ve snaze, aby byl kontakt v zájmu a ku prospěchu dítěte. Z odpovědi P2: *„ Provozím 19 rodin a u 5 jsem přítomna kontaktům, proces kontaktů nastavuji jak pěstounům, tak biologickým rodičům a snažím se, aby bylo vše v zájmu a potřebě dítěte.“* Také podle nich není dobré, aby zpočátku biologičtí rodiče znali telefonní číslo pěstounů. Pokud kontakty probíhají v klidné a přátelské atmosféře, mohou si je už domlouvat sami mezi sebou. Jak sociální pracovníce uvedly, je znát, když kontakt organizuje a připravuje klíčový pracovník, rodiče i pěstouni jsou na kontakt lépe připraveni.

2. Jak je pro dítě důležitý kontakt s biologickými rodiči?

Z pohledu sociálních pracovníc je pro dítě kontakt velmi důležitý, ale bývá pro něj náročný. Někdy je složité dítěti vysvětlit, kdo je rodič, a to se týká hlavně malých dětí. Každé dítě by mělo svoje rodiče znát. Je dobré, když o nich pěstouni s dítětem hovoří od útlého věku. Slouží k tomu Kniha života, do které se zaznamenávají důležité okamžiky dítěte a jeho rodiny. Dítě by mělo znát svoji identitu a dříve či později samo projeví zájem rodinu poznat. Jak uvedla P4: *„Každé dítě potřebuje znát svého rodiče, pokud se o něm několik prvních let nic nedozví, určitě se začne vyptávat ve školním věku a touha po poznání vlastní identity silně vzrůstá v období puberty.“* Pokud dítě udržuje kontakt se svým rodičem, posiluje to jejich vzájemný vztah. Opakem mohou být špatné zkušenosti dítěte a kontaktu s rodinou se brání (zanedbávání, týrání). V těchto případech není kontakt v zájmu dítěte.

Shrnutí DC 2

V druhém dílčím cíli jsem se zaměřila na osobní setkání a jeho průběh. Osobní kontakty probíhají u všech dotazovaných. U dětí, kde momentálně rodiče nejeví zájem, jsou zapojeni do kontaktu jejich prarodiče. Na kontakt se děti v náhradních rodinách připravují většinou krátce, pouze pár dní dopředu. Je to z toho důvodu, že mají pěstouni špatné zkušenosti s biologickými rodiči, kteří se často na domluvený kontakt nedostaví. Pro děti je podle nich velkým zklamáním, když se předem připravují a ke kontaktu nedojde. Osobní kontakt je pro dítě podle respondentů mnohem prospěšnější a naplněný než kontakt písemný či telefonický. Mezi dětmi a rodiči se lépe upevňuje vztah a vzájemně nacházejí více témat k rozhovoru. Většina dotazovaných volí pro kontakt neutrální místo, jako je park, cukrárna či restaurace. Zhruba polovina dotazovaných odpověděla, že volí místnost určenou pro kontakty na OSPOD nebo u jiných doprovázejících organizací. Témata komunikace se volí neutrální, jakými jsou škola, koníčky, sport, zdraví či kamarádi. Kontakt má podle respondentů pro dítě velký význam do budoucna, děti vědí, že mají svoji rodinu, minulost, že někam patří a že o ně rodina projevuje zájem. Dále respondenti uvedli, že pro rodiče jsou kontakty přínosem v tom, že se vždy přesvědčí, že jsou děti v pořádku, zdravé, spokojené a všeobecně prospívají. Většina pěstounů uvedla, že jim kontakt s biologickou rodinou příliš nepřináší. S rodinou se ve většině případů moc neznají a rodiče neprojevují zájem a potřebu častějších kontaktů. Navíc jak pěstouni uvádějí, rodiče jsou nespolehliví a nelze u většiny z nich stavět na lepší spolupráci. Pěstouni se shodli na tom, že mají dobrý pocit a radost ze setkání dítěte s rodinou.

Sociální pracovnice uvedly, že organizace kontaktů probíhá zpravidla přes doprovodné organizace, biologická rodina a pěstouni na sebe kontakty zpočátku nemají. Pokud se časem kontakty ukážou jako pohodové a na přátelské rovině, není důvod, aby si kontakty neřídili pěstouni s biologickými rodiči sami. Pro dítě má kontakt velký význam, dítě má právo znát svoji rodinu a minulost, o kterou se s postupujícím věkem zpravidla začne zajímat. Sociální pracovnice přitom poukazují znovu na fakt, že kontakt musí být v zájmu dítěte a dítě o něj musí projevovat zájem. Touha po poznání vlastní identity silně vzrůstá v období puberty. Pěstounům se vyplatí s dítětem mluvit o rodičích od nejútlejšího věku. Mluvit o nich pravdivě, neočerňovat ani nevylepšovat obraz o rodiči. K tomu slouží např. kniha života, kam se zapisují důležité informace a

mezníky v životě dítěte. Pracovnice se dále shodly na tom, že může nastat i opak, že dítě kontakt rezolutně odmítá, např. z důvodů traumat způsobených ve vlastní rodině. Proto platí, kontakt ano, ale ne za každou cenu.

6.3 Interpretace DC3

Ve třetím dílčím cíli jsem se zaměřila na spolupráci mezi biologickými a pěstounskými rodinami. Zjišťovala jsem, jak pěstouni vnímají spolupráci mezi nimi a biologickými rodinami a zda narážejí na nějaké problémy a případné limity spolupráce. Poslední otázku jsem směřovala na to, jak by se dala spolupráce s biologickou rodinou zlepšit.

První otázka pro pěstouny směřovala na to, jak pěstouni vnímají spolupráci s biologickou rodinou a zda při vzájemné spolupráci narážejí na nějaké problémy. Jak uvedla většina pěstounů, pozitivně vnímají to, že rodiče projevují zájem být s dítětem nějakým způsobem v kontaktu. Spolupráce mezi pěstouny a biologickou rodinou není prakticky žádná. Stěžejním problémem je podle nich nespolehlivost a nezodpovědnost biologických rodičů. R2 uvedl: *„Spolupráce s matkou není žádná, pro děti je to nevýhoda, je nespolehlivá a nezodpovědná. Děti po ní chtěly, aby jim občas napsala dopis, bohužel žádný nepřišel. Děti jsou šťastné i za to málo, kdy se matka ozve. Pokud od ní potřebuju něco pro děti, třeba souhlas k vyšetření u doktora, musím ji několikrát urgovat.“* Dalším problémem je to, že rodiče sami nepoznali dobře fungující rodinu. Vyrostli v nepodnětném prostředí, často v dětských domovech. Nemají smysl pro povinnost.

Jak uvedl R3: *„Kořenem všeho je to, že sami nepoznali lásku v rodině, o spolupráci mají zájem pouze ústně. Ukazuje se, že o kontakt vlastně nestojí. Spolupráce je s nimi pouze taková, že splní požadavky dané úřadem, ale pokud se mají přičinit sami, tak nefungují.“*

Na otázku, v čem vidí pěstouni limity spolupráce, bylo zjištěno, že každý z pěstounů vnímá limit spolupráce jinak. Pro někoho je limitem nespolehlivost rodičů, lhaní a výmluvy. Někteří uvedli nechuť něco změnit sami na sobě, například léčbu z drogové závislosti na alkoholu, léčbu na psychiatrii, ve špatné vzájemné komunikaci, v nezájmu o spolupráci ohledně dítěte, například při vyřizování různých dokladů, ke kterým pěstouni potřebují od rodičů souhlas. Limitem je pro pěstouny také to, že

pokud dítě o kontakt nestojí, nenutí ho do něj. R5 uvedl: „*Limity spolupráce jsou ty, že matka nechce žádnou spolupráci s psychologem, soudem. Nedala souhlas k vyřízení pasů dětem, nechce sama na sobě pracovat, nechce se léčit ze závislosti. Dala jsem žádost k soudu na rozšíření práv.*“ R3 uvedl: „*Matka v sobě nemá kousek zodpovědnosti, i když se snaží, je nespolehlivá. Pro nás je limit spolupráce to, že pokud dítě nemá o kontakt zájem, tak ho nenutíme.*“

Ve dvou případech jsem zjistila, že pěstounům ztěžují spolupráci prarodiče dětí. Projevuje se to ve striktním jednání, neustálém vyhledávání konfliktů a v nerespektování soukromí. Biologičtí rodiče jsou v obou případech nezvěstní, psychicky nemocní a nejeví o děti žádný zájem. Uvádím oba příklady. R6 uvedl: „*Já vidím limit spolupráce ve striktním jednání babičky. Chtěla by vést kontakty a vše řídit. Pro nás je to vždy zatěžující. Občas s sebou přiveze i druhou dceru s rodinou, takový kontakt je náročný.*“ R8 uvedl: „*Musím s politováním říct, že spolupráce s babičkou je pro nás z její strany šikana. Matka je psychicky nemocná, s ní není žádná spolupráce a babička má zájem o chlapce jen naoko. Limitem spolupráce je například to, že nedá k ničemu souhlas, k lékařskému vyšetření, na logopedii. Vše se řeší dlouze přes soud.*“

Záměrem poslední otázky bylo zjistit, jak by se dala spolupráce zlepšit. U většiny respondentů se shodovaly odpovědi ve větší spolehlivosti rodičů, zodpovědnosti, ve vzájemné komunikaci a zájmu o dítě. Také v nastavení pevných pravidel. Jeden respondent uvedl, že vidí problém v nepružnosti úřadů a jejich rozlišných postupů. Poslední respondent uvedl, že v jejich situaci není možné nijak spolupráci zlepšit. Uvádím některé odpovědi.

R6 uvedl: „*Nastavit pevná pravidla, ochrana soukromí, musím se naučit říkat ne a vše hned sdělit na rovinu, babička nás musí podporovat, ne nám diktovat.*“

R7 uvedl: „*Spíš vidím problém na úřadech, vše je pomalé, mám podanou žádost na rozšířená rodičovská práva, vše se vleče. Také jsme se setkali s různými postupy na úřadech, někde jsou pružní a znají situace, jinde nám se stejným problémem nepomohli.*“

Doplňující otázka a odpověď pro sociální pracovníce k DC3

1. Narážíte při organizaci kontaktů na nějaké limity spolupráce?

Sociální pracovníce se shodly na tom, že při organizování kontaktů narážejí na limity spolupráce a to ze strany biologických rodičů. Ti bývají často nespolehliví, na domluvené kontakty se nedostaví a neomluví se. Sociální pracovníce zdůraznily, že pro dítě je to velkým zklamáním, jelikož se na kontakt těší, a ve většině případů připravují. Dvě sociální pracovníce uvedly, že důvodem nespolehlivosti rodiče, může být jeho psychické onemocnění a pokud se rodič neléčí, mohou se důsledky onemocnění projevit v jeho větší nespolehlivosti. P3 uvedla: „*Mnohdy jsou biologičtí rodiče psychicky nemocní, a pokud rodič nemá podporu, tak vzhledem k atakům nemoci ruší kontakty, neomluví se.*“ Dále jedna sociální pracovníce uvedla, že limitem spolupráce může být spor mezi pěstounem a biologickým rodičem, často se to stává u příbuzenské pěstounské péče. Například se může jednat o osobní spory, nesrovnalosti v rodině, obviňování. Sociální pracovníce také uvedly, že biologičtí rodiče chtějí mnohdy docílit kontaktu mimo domluvu a manipulovat s klíčovým pracovníkem, mívají nereálné představy o kontaktu.

Shrnutí DC 3

Třetí dílčí byl zaměřený na spolupráci mezi pěstouny a biologickými rodinami, na to, jak pěstouni vnímají spolupráci s biologickou rodinou, a na jaké problémy nejčastěji narážejí a v čem vidí limity spolupráce. Respondenti se shodli na tom, že největším problémem je nespolehlivost rodičů, výmluvy, špatná komunikace, lhaní, alkohol a celkový nezájem.

Biologičtí rodiče většinou pocházejí z nefunkčního prostředí, mívají snížený intelekt, nenaučili se zodpovědnosti a přebrali špatné vzorce chování od svých rodičů. Občas pěstouni narážejí na direktivní chování prarodičů, což jim znesnadňuje spolupráci. Jedna pěstounka uvedla, že pro ni jsou limity spolupráce dány v rozdílnostech postupů a zdlouhavém tempu na úřadech při řešení stejných problémů. Spolupráci jsou pěstouni nakloněni, ale zájem podle nich musí projevít rodina. Především v zájmu o dítě, větší zodpovědnosti, komunikaci, v nastavení pevných pravidel a v respektování soukromí. Jedna pěstounka vypověděla, že má dlouhodobé problémy s babičkou dítěte, která je mu zároveň poručníkem a která pěstounům neustále

a všemožnými prostředky péči o svěřené dítě ztěžuje. Po marném úsilí o spolupráci tento boj vzdává a s politováním mně sdělila ukončení dlouhodobé pěstounské péče.

Poslední otázka pro sociální pracovníce směřovala k tomu, zda při organizování kontaktů, narážejí na nějaké limity spolupráce. Pracovnice se shodly na tom, že rodiče bývají nespolehliví, často z připravovaného kontaktu sejde, neomluví se. Limitem spolupráce mohou být také spory mezi příbuzenskými pěstouny. Sociální pracovníce uvedly, že biologický rodič občas požaduje kontakt mimo domluvu a má snahu s klíčovým pracovníkem manipulovat.

ZÁVĚR

Téma bakalářské práce bylo zaměřeno na náhradní rodinnou péči, konkrétně na pěstounskou péči a problematiku kontaktů mezi dítětem a jeho biologickou rodinou. Problematika pěstounství a kontaktů mezi biologickými a pěstounskými rodinami byla již popsána v řadě odborných prací a monografií, ovšem každá odborná práce či monografie má jiný charakter a vzorek respondentů, tudíž výsledky nejsou totožné a je možné pracovat s nově získanými informacemi. Důvodem napsání této práce je trvalý zájem o danou problematiku a možnost získání zkušeností s danou cílovou skupinou prostřednictvím osobního kontaktu. V teoretické části práce jsem definovala základní informace vztahující se k danému tématu. Popsala jsem osobnost dítěte v kontextu náhradní rodinné péče, charakterizovala jsem formy náhradní rodinné péče, kde jsem blíže specifikovala pojem pěstounská péče a zaměřila jsem se na přípravu a průběh kontaktu mezi dítětem v pěstounské rodině a biologickými rodiči. V praktické části práce jsem nejprve definovala hlavní cíl výzkumného šetření a navazující dílčí cíle, následně jsem popsala výběr souboru respondentů, kvalitativní výzkumnou strategii, techniku sběru dat a v poslední řadě jsem se zaměřila na interpretaci získaných informací.

Hlavním cílem bylo zjistit, jak vnímají pěstouni kontakty dítěte s jeho biologickou rodinou a jaká je mezi pěstouny a biologickými rodinami vzájemná spolupráce. Výzkum byl veden v pěstounských rodinách, kde bylo zjišťováno, jak pěstounské rodiny vnímají důležitost kontaktu dítěte a jeho biologické rodiny. V navazujících dílčích cílech jsem zjišťovala, jak často a v jaké formě kontakty probíhají, zda pěstouni děti na kontakt připravují, také jaká jsou nejčastější témata mezi dětmi a jejich rodinou, jak pěstouni vnímají přínosy kontaktu pro dítě a jeho rodiče a zda narážejí na nějaké problémy při vzájemné spolupráci s biologickou rodinou. Pro doplnění celkového pohledu na téma kontaktů, jsem položila otázky čtyřem sociálním pracovnícím, které se vyjádřily k danému tématu z jejich odborného hlediska. Z výzkumného šetření vyplynulo, že všichni pěstouni kontakt dítěte s rodinou podporují a vnímají ho pro dítě důležitým. Dítě potřebuje znát svoji historii, biologickou rodinu, a to i v případě negativních zkušeností. Zprostředkování kontaktů je přirozenou potřebou, má svůj hluboký emocionální význam pro budoucí život dítěte.

Závěr výzkumného šetření pro mne nebyl překvapivý, potvrdilo to mé předpoklady o tom, že pěstounské rodiny kontakt s biologickými rodinami podporují, ovšem sami nevyvíjejí další aktivity pro zvýšení četnosti a podpory kontaktů dítěte s jeho biologickou rodinou. Pro pěstouny je stěžejním zájmem aktivita ze strany biologických rodičů dítěte. Spolupráce by se dala v mnohém zlepšit v nastavení pevných pravidel mezi pěstouny a biologickou rodinou dítěte, v lepší komunikaci mezi pěstouny a biologickou rodinou, dále formou různých společných aktivit, výletů, akcí pro děti a jejich rodiče. Využívat více služeb nabízených doprovodnými organizacemi, terapeutické programy zaměřené na potřeby rodiny, dalším odborným vzděláváním, poradenské služby. Pokud mají pěstouni obavy ze setkání s biologickou rodinou, například, že rodič bude s dítětem manipulovat přes neadekvátní sliby a skutečnosti nebo že návštěvy biologického rodiče mohou být nečekané, mohou využívat asistované kontakty. Podporovat kontakt písemným zasíláním pohlednic, přání, fotografií. Dítě si udržuje pocit, že je stále se svými blízkými propojeno. Také navázat vztah s jinými pěstounskými rodinami a předávat si s nimi rady a zkušenosti. Existuje celá řada organizací, které se zabývají podporou pěstounských rodin a které pořádají různé aktivity, jako například Sdružení pěstounských rodin. Kontakt s biologickými rodinami je náročný v mnoha oblastech a pro dítě bývá taková příprava velmi stresující záležitostí s mnohdy nejasnými výsledky.

Doporučení pro praxi

Kontakty mezi biologickými rodiči a jejich dětmi jsou složitou záležitostí. Pokud je kontakt v zájmu dítěte a dítě o něm hovoří a těší se na něj, je povinnost pěstounů kontakt dítěti zajistit. Pěstouni řeší mnoho problémů týkajících se kontaktů s biologickou rodinou. Vyjadřují různé obavy z toho, zda kontakt proběhne a nedojde-li při něm ke konfliktu. V těchto případech bych doporučila využívat podpory sociálního pracovníka, a jak již bylo zmíněno, pěstouni mohou využívat službu asistovaného kontaktu, která zaručí jeho zdárný průběh. V některých situacích je lepší zvolit jinou formu kontaktu psaním dopisů, pohlednic, prostřednictvím internetu. Pokud má být kontakt pro dítě přínosný, je nutné udržovat vzájemnou spolupráci a komunikaci mezi pěstouny, biologickou rodinou a doprovázejícími organizacemi. Velkým přínosem pro praxi by mohlo být, pokud by pěstouni a biologičtí rodiče využívali nějaké společné

aktivity, které by přispěly k prohlubování a udržování vztahu s dítětem. Většina dětí umístěných v náhradní péči chtějí udržovat kontakt se svými biologickými rodiči. Potřeba kontaktu mezi dítětem a jeho biologickým rodičem je naplněním jeho práv a přirozenou potřebou, která má hluboký emocionální význam.

Seznam použité literatury

1. DAVID, Roman. *Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika: mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty: rodina a základy rodinného práva*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.
2. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.
3. HANZOVÁ, Marie, Miloslav KODÝM a Marta KREMLIČKOVÁ. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-007-2.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
5. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-485-4.
6. Já pěstoun - Příručka pro zájemce o pěstounství, Praha: Nadační fond J&T 2014. 18 s.
7. KOHOUTEK, Rudolf, Irena OCETKOVÁ a Jaroslav ŠTĚPANÍK. *Základy sociální psychologie*. Brno: CERM, 1998. 181 s. ISBN 80-7204-064-2.
8. KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
9. KOVAŘÍK, Jiří. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-957-7
10. MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
11. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4
12. NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-861-31-56-4.
13. PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.
14. SATIR, Virginia. *Kniha o rodině: [základní dílo psychologie vztahů]*. Vyd. 2. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.

15. SEARS, William a Martha SEARS. *Kontaktní rodičovství: rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Vydání druhé. Přeložila Magda PĚNČIKOVÁ. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2449-1.
16. ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
17. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
18. UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Nový Bor: Velký vůz Sever, 2014. 43 s.
19. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
20. VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.
21. ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. 200 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje

- BUBLEOVÁ V.; VÁVROVÁ A.; FRANTÍKOVÁ A.; VANČÁKOVÁ M. Průvodce náhradní rodinnou péčí [online]. 2019 [cit. 2019-03-20]
Dostupné z: < http://nahradnirodina.cz/files/File/pruvodce_NRP_2010.pdf >
- Deklarace práv dítěte. *Informační centrum vlády* [online]. 2016, 10.11.2009 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://icv.vlada.cz/cz/tema/deklarace-prav-ditete-63749/tmplid-560/>
- Informace pro náhradní rodiče. *Identita dětí v náhradní rodině*. [online]. Praha, 2013 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://informace.nahradnirodice.cz/identita-deti-v-nr>
- Kolektiv autorů. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče* [online]. 2015. Praha, 2015 [cit. 2019-04-01]. ISBN 978-80-7421-103-4. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-240.pdf>

- Manuál služby asistovaný kontakt. [online]. Praha: Tým pracovníků Sdružení pěstounských rodin, Nadace Sirius [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Manual-sluzby-Asistovany-kontakt.pdf>
- Mezinárodní osvojení. *Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí* [online]. Brno: Omega Design, 2019 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/osvojeni/>
- O konceptu nejlepšího zájmu dítěte. *Epravo* [online]. Praha, 2019, 17. 10. 2017 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html>
- *Právní úprava náhradní rodinné péče* [online]. Praha 1, 2015 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.ditearodina.cz/images/soubory/pravni-uprava-nahradni-rodinne-pece-v-cr.pdf>
- Pěstounská péče. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha 1: Lenka Chotěnovská [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>
- Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče [online]. Praha: Nadační fond J &T, 2015, 2015 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/prakticky_pruvodce.pdf
- Svěření dítěte do péče jiné osoby. *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. Praha 1: Lenka Chotěnovská [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/svereni-ditete-do-pece-jine-osoby>
- Tvoje práva. *Právo na dětství* [online]. Praha, 2013, 2013 [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/deti/tvoje-prava/>
- *Úmluva o právech dítěte: a související dokumenty* [online]. Praha, 2016 [cit. 2019-03-21]. ISBN 978-80-7421-120-1. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf

Legislativa

- Ústava ČR: Listina základních práv a svobod; Parlament, volby, Ústavní soud, Ombudsman, ministerstva; Antidiskriminační zákon, Zákon o Sbírce zákonů; Volba prezidenta. Ostrava: Sagit, 2018. ÚZ. ISBN 978-80-7488-289-0.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. In: Úplné znění: Rodinné právo. Ostrava: Sagit, 2017. ISBN 978-80-7208-962-8

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: Úplné znění: Nový občanský zákoník. Ostrava: Sagit, 2018. ISBN 978-80-7208-920-8

Seznam tabulek

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Transformační tabulka	38
Tabulka 2: Respondenti výzkumu – pěstounské rodiny (text vlastní)	44

Seznam příloh

Příloha 1 – Rozhovor	I
----------------------------	---

Použité zkratky

DC	dílčí cíl
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
NRP	náhradní rodinná péče
OSN	organizace spojených národů
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund (dětský fond OSN)
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Příloha č. 1 – Rozhovor

Otázky k rozhovoru

1. Jak často jste v kontaktu s biologickými rodiči?
2. Jakou podobu mají kontakty? (osobní, telefonickou, písemnou)
3. Jak biologičtí rodiče přistupují k tématu kontaktů?
4. Jak na základě svých zkušeností vnímáte povinnost zajistit kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou?
5. Připravujete dítě na kontakt?
6. Kde společná setkání probíhají, a máte stanovený nějaký časový limit?
7. Co je jejich hlavním tématem, plynou z toho nějaké závěry výstupy?
8. Jaký přínos z praktického hlediska přináší kontakt pro dítě a jeho rodiče (případně pro vás)?
9. Jak vnímáte spolupráci s biologickou rodinou a na jaké problémy ve vzájemné spolupráci nejčastěji narážíte?
10. Jaké jsou podle vás limity spolupráce?
11. Jak by se dala vzájemná spolupráce zlepšit?

Rozhovor č. 1

Rozhovor byl veden s pěstounkou, která má 11 let v péči tři sourozence (chlapec 17 let, 2 dívky 11 a 13 let) a jednu dívku černošského původu (6 let). Tento rozhovor považuji za nejpřínosnější, a proto jej uvádím v příloze. Jména dětí a pěstounky jsou v rozhovoru pozměněna. Rozhovor byl proveden v obci Jimramov, v domácnosti pěstounky dne 4. 1. 2019 v době od 9-10,30 hodin.

Rozhovor týkající se pouze tématu bakalářské práce trval asi 40 minut. Tuto rodinu jsem navštívila jako pátou v pořadí, proto jsem respondentku označila R5

T: paní Procházková děkuji za ochotu, že mně umožníte s Vámi udělat rozhovor. Mým hlavním cílem je zjistit, jak z pohledu pěstounských rodin fungují kontakty dítěte a jeho biologické rodiny a jaká je mezi pěstouny a biologickými rodiči vzájemná spolupráce. Jak jsme už spolu hovořily po telefonu, vše bude anonymní, jména dětí i vaše pozměním. O čem bude pro vás nepříjemné mluvit, na to mě hned upozorněte. Takže

bych Vám položila první otázku. Do telefonu jste mně už říkala, že jste v kontaktu s rodinou. Tak se chci zeptat. Jak často jste v kontaktu s biologickými rodiči?

R5: „Poslední kontakt společných sourozenců proběhl před třemi lety, ale bylo období, že děti vidaly matku 2x do roka. Kora, to je ta černoška, se s matkou nestýká. Matka nemá o kontakt zájem, nic o ní nevím. Koru jsem si vzala do péče, když jí byly 3 roky. Otce sourozenců děti taky neviděly už asi 5 let, je to Albánec, kontakt s ním byl vždy komplikovaný, byla tam jazyková bariéra a taky si myslel, že může přijet kdykoliv, jak se mu zachce, a dokonce chtěl jednou děti odvést s sebou.“

T: Jak jste se zachovala?

R5: „Zavolala jsem policii, v tu chvíli to bylo nejrozumnější, ale stalo se to jen jednou. Bylo u toho trochu rámusu, ale naštěstí pochopil, že nemůže děti jen tak odvést. Víte, on je ve skutečnosti odvést nechtěl, to jsou momentální situace, záhy rodiče zjistí, že by se o děti nedokázali postarat a ani nechtějí. Jednou přijel otec na kontakt opilý, tak z něho taky sešlo.“

T: Takže chápu dobře, že se stýkáte osobně? To je moje další otázka. Jakou podobu mají kontakty?

R5: „Poslední dobou jsou jen telefonické a taky jsme s matkou v kontaktu po Facebooku. Ale stýkali jsme se dřív mnohem víc osobně, nyní jsou osobní kontakty minimální. Myslím, že je to škoda, děti se na kontakt vždy těší i teď čekají, kdy se matka ozve a přijede za nimi. Mysleli jsme si, že se ozve na Vánoce, ale neozvala se. Co jsme ale nečekali, ozvala se matky sestra, pozvali jsme ji k nám, já s tím nemám problém, kdysi tu byla s matkou na kontaktu, děti ji znají a já taky. Děti se hrozně těšily, připravovali jsme se na návštěvu celé dopoledne. Pekli jsme bábovku. O ničem jiném se u nás nemluvalo. Matky sestra měla dorazit odpoledne. Tak jsme na ni čekali, ale nedočkali jsme se, víte, jaké to bylo zklamání. Vůbec se neomluvila, proč za dětmi nepřijela, nezavolala, nic. Dětem to moc ubližuje, ale už vědí, že matka je nespolehlivá a její sestra taky, učí se s tím vyrovnávat. Jinak matka dětem občas zavolá, má na nás kontakt. Já si kontakty řídím sama bez doprovodné organizace. Ale po telefonu to pro děti nemá velký význam, většinou nevědí, co si mají povídat, hovor vážne. Lepší je to na Facebooku, když děti chtějí matce něco sdělit ať už ze školy, co bylo na kroužku, kde

jsme byli, tak jí to napíšu. Já jsem s matkou taky v kontaktu po Facebooku, 1x za měsíc jí napíšu, co je nového, jak se dětem daří, jak se jim vede ve škole a tak. “

T: Nyní se zeptám, jak na základě svých zkušeností vnímáte povinnost zajistit kontakt dítěte a jeho rodičům?

R5: *„Respektuju to, že rodina má právo setkávat se s dítětem, ale pozitivní zkušenosti s tím nemám. Postupem času kontakty slábnou, rodiče se neozývají. Já jsem byla vždy nakloněna kontaktům, zpočátku fungovaly o mnoho víc, vložila jsem tolik sil do toho, aby děti matku vidaly častěji, zvala jsem ji k nám, chtěla jsem nastavit přátelskou rovinu, ale už na to nemám sílu, je to pořád dokola. Matka nejeví zájem, já ji k tomu nutit nemůžu. Vždy mám dobrý pocit, když se děti matkou setkají, mají k ní citový vztah, potřebují vědět, že mají rodinu, svoji minulost, děláme Knihu života, hodně fotíme a občas posíláme matce fotky na Facebooku. Otce děti vidět nechtějí, mají na něho špatné vzpomínky, je to alkoholik a bil je. Ale na matku se často ptají. Mají těžké období, dospívání, puberta, hlavně Tereza je tvrdohlavá, když mě nechce v něčem poslechnout, vyhrožuje, že pojede za matkou a bude bydlet u ní. Já na to odpovídám, ať si jede, nemůžu ji k ničemu nutit, je to jen vzdor, ona moc dobře chápe, že matka není schopná se o ně postarat, ale pořád je to máma, já jsem na druhém místě. Nikdy o ní nemluví s emocemi, neočerňuju mámu, ale vše dětem říkám na rovinu. Děti vědí, že je matka alkoholička a prostitutka, že je nespolehlivá a byla už několikrát ve vězení. Vedu děti k rovnosti, pravdě, chci, aby, aby se neučily lhát. Výborná je spolupráce s OSPOD Nové Město na Moravě, pokud něco potřebuju řešit, můžu se na ně obrátit, vše funguje. “*

T: Já mám další otázku, jak biologičtí rodiče přistupují ke kontaktu, asi ne moc zodpovědně, co od vás teď slyším?

R5: *„Jsou totálně nespolehliví, vždy mám obavy, že kontakt nedopadne, slíbí kontakt a nepřijedou, neozvou se, lžou, vymlouvají se a najednou ztichne spolupráce. Vždy si kontakt řídím já, matka si najednou vzpomene, že přijede, ale pro děti to není dobré, musím je předem na kontakt připravit a čekám, zda nakonec proběhne. Já děti hodně vedu k různým činnostem, mají kroužky, jsem na ně přísná. Kája chodí do hudebky, hraje na flétnu, nejde to, aby si matka přijela, jak chce. Balíček jim přivezla 1x, občas dovezla nějakou sušenku. Pokud na kontakt dorazila, tak jsem za ní platila útratu*

v cukrárně, kdekoliv, platím jídlo, a ještě chce po mně peníze na zpáteční cestu. Je to náročné“.

T: Co na to děti, když si matka od vás půjčuje peníze, jak to vnímají?

R5: *„Berou to tak, že matce pomáhám, neměla by se jak dostat domů. Oni vědí, že to není dobře, ale vnitřně ji brání, mají o ní strach, aby něco nevyvedla. Filip, to je ten nejstarší, mně jednou řekl, mamka někdy dělá ostudu, kde sehnala peníze sem? A nikdy nám skoro nic nepřiveze. Mně to na druhou stranu nic neudělá, vidíme se občas, ale měla by dětem něco přivést a pozvat je na něco dobrého, zatím čeká, jak se k tomu postavím já“*

T: Já mám další otázku, jak často dochází přímo k osobnímu setkání, ale vy už jste o tom hovořila.

R5: *„No, ano, osobní kontakt proběhl naposledy před třemi lety, děti pořád čekají, kdy matka přijede, snad se brzy ozve.“*

T: A vy to vidíte jak, myslím četnost osobních kontaktů pro děti, jak často je pro ně ideální vidět se s matkou?

R5: *„My jsme teď v osobním kontaktu fakt málo, ideální je to pro děti 1-2x do roka. Teď už dlouho čekají na kontakt, ptají se, kdy se s matkou uvidí, já to neovlivním, psala jsem to mámě na Facebooku, jak ji mám nutit. Ono zase hodně časté kontakty u dlouhodobé pěstounské péče nejsou potřeba. To má smysl spíš u přechodkářů.“*

T: Připravujete děti na kontakt?

R5: *„Připravuju, ale jen krátce, většinou 1-2 dny dopředu. To nemá cenu dřív. Děti se na kontakt těší, a pokud nedopadne, je to pro ně velké zklamání. Buď se mně matka najednou ozve, volá, jak se jí zachce a často dopoledne, to bývají děti ve škole a já jim to potom oznámím, že se za nimi matka chystá, že volala. Vždycky si hned řekneme, že to nemusí být úplně jistý, může se něco přihodit a kontakt nedopadne, oni to už znají a vědí, jak je nespolehlivá, ale víte, nakonec je to vždycky hodně mrzí, když matka selže a nedorazí. Oni mají pořád naději, že se něco změní a matka začne jinak fungovat. Často ji i omlouvají a říkají, třeba mamka nepřijela, protože je nemocná, ujel jí vlak, možná má novou práci a musela tam zůstat, něco se jí stalo, určitě brzy zavolá, nechtějí se*

vnitřně smířit s tím, že nemá zájem je vidět. Lepší je to, když dětem napíše na Facebooku, že by ráda přijela, děti to berou tak, že na ně myslí a že oni jsou první, koho oslovuje, že jsou pro ni důležité, je to pro ně víc osobní. Já se pak s ní domlouvám na konkrétním datu a času, kde se sejdeme, musí to vyhovovat i nám.“

T: Tak to věřím, že jsou děti hodně zklamané, když matka takhle těžko spolupracuje a připravujete se nějak konkrétně?

R5: *„Jo, určitě, připravíme nové fotky, co chceme ukázat, Kája hraje na flétnu, tak pilně nacvičuje, aby se to mamce líbilo, už jsme měli jednou flétnu s sebou v parku, nějaké fotky máme vždycky připravené, že je matce předáme. Děti nakreslí obrázky anebo nachystají nějaké, co kreslily ve škole. Děláme Knihu života, taky ji připravíme, že ji vezmeme s sebou. Je to pokaždé trochu jiné, někdy máme kupu fotek, jindy výrobky z kroužku, ze školy, děti chtějí matce udělat radost a chtějí se pochlubit.“*

T: Teď mě napadla otázka, jak vnímá kontakt dětí s jejich rodiči Kora, ona se s rodinou nestýká, je to tak?

R5: *„Úplně v pohodě, ona byla od mala v přechodné pěstounské péči a pak jsem si ji vzala já do dlouhodobé, rodinu nezná, já jsem pro ni rodina, ale chápe, že děti mají svoji matku a ona ji má někde taky, není už tak malá. Přišla k nám, když jí byl jeden rok. Pro mě je to těžké hovořit s ní, kde mamka je, co dělá, nemám o ní moc informací. S věkem se bude ptát víc a víc.“*

T: A pokud mají děti kontakt, jde tam s vámi?

R5 : *„ Ne, nechodí, jelikož jsem sama, nemám přítele ani manžela, tak je Kora u mých rodičů, pokud jsem s dětmi na kontaktu, nic by jí to nepřineslo.“*

T: Tak jdeme na další otázku, kde společná setkání probíhají, a máte stanovený nějaký časový limit?

R5: *„ Tak, ze začátku probíhaly kontakty prostřednictvím OSPOD, první setkání byly právě tam, mají k tomu určenou místnost. Už je to hodně dávno. Je pravda, že jsem se tam cítila v bezpečí, kontakt měl vážnost. Jelikož matka líp fungovala, scházeli jsme se 2x do roka a vždy za přítomnosti OSPOD. Časem jsme se začali domlouvat sami, pořád kontakty fungovaly v pohodě. Měli jsme lépe nastavený vztah, ono i dneska není ten*

vztah úplně špatný, ale čím dál míň jsme v kontaktu a matka je víc nespolehlivá, nemá zájem. Víte, časem opadne euforie a zájem se začne vytrácet. I přesto, že je matka alkoholička a prostitutka, měla dřív větší snahu děti vidět. Nyní se pořád domlouváme bez OSPOD, ale kontakt už nebyl tři roky. Scházeli jsme se v parku, v cukrárně, v restauraci., na neutrálním místě, jednou jsme seděli v čekárně vlakového nádraží, byla sobota a bylo tam prázdko. Dokonce jsem jednou s dětmi jela za matkou do věznic.“

T: Jak to děti vnímaly?

R: *„Dobře, pro nás tam bylo bezpečno, děti jsem na to připravovala dopředu, byly srozuměné s tím, že matka něco provedla a je ve výkonu trestu. Já jim říkám vždy všechno na rovinu. Chci, aby věděly, na co si mají dát pozor do budoucna. Až jednou odejdou z pěstounské péče a budou chtít mámu hledat a spojit se s ní, ať vědí, že je nespolehlivá, jakou má pověst, nepracuje, nechce na sobě nic změnit, děti to mají srovnané v hlavě. Chci předejít tomu, aby se znovu zklamaly, budou vědět, co od matky mají čekat. Návštěvní místnost byla hned na začátku, za vrátnicí, nikam daleko jsme nešli. Já jsem byla uklidněná, že jsme v bezpečí. Matka totiž vždycky projeví zájem, když je ve výkonu trestu, bohužel už byla ve výkonu trestu 10x. Tam chce najednou děti hrozně vidět, stýská se jí po nich a má plány, jak začne s nima žít nový a lepší život. A má najednou výčitky, že se o ně nestará a slibuje jim, že se změní. Chce si je vzít zpátky, jen co se vrátí domů. Jak si odpyká trest, slehne se po ní zem. Je to pořád stejné, matka se nezmění ani kvůli sobě ani kvůli dětem, už jí nevěřím.“*

T: Nemáte to jednoduché a děti už vůbec ne. A časový limit máte nějak přesně daný?

R5: *„To je pokaždé jinak, já určuju čas vždy podle situace, někdy nevím, co mám matce věřit. Organizuju to tak, aby byly děti v pohodě, ukončím kontakt sama a vždy, když vidím, že už to dětem nic nepřináší. Většinou se scházíme na 2-3 hodiny, ale nemáme striktně daný čas, vše záleží na momentální situaci.“*

T: Jak zjišťuju, tak jsou kontakty u všech pěstounů, kde jsem už byla postejně dlouhé, něco mezi 1-3 hodinami. Co je jejich hlavním tématem a plynou z toho nějaké závěry nebo posun?

R5: *„Matka má zájem, ptá se na školu, zdraví, koničky, chce vidět obrázky, zahrát na flétnu. Tu bereme vždycky s sebou a Kája matce něco zahraje. Děti se rádi chlubí se*

školními výsledky, honím je do učení, musí se do školy pravidelně připravovat a učit se na další den, hlavně udělat všechny úkoly. Tím lépe prospívají, budou mít víc možností s výběrem další školy, až budou vycházet a učí je to zodpovědnosti. Osobní kontakt je přínosnější. Děti najdou víc témat, rozpovídají se. Mají hodně aktivit, chodí na kroužky, Tereza cvičí aerobic, tak matce zacvičila v parku. Každý kontakt je jiný. Vždy volíme neutrální témata, ale sama nikdy nevím, na co se děti zeptají, nemůžu jim zakazovat, aby se matky zeptaly na to, co je zajímavé. Telefon je horor bez tématu, řeknou si málo informací. Osobní kontakt je pro děti těšením se, i když matku vidí 1x za tři roky mají radost, ptají se jí, kde byla tak dlouho, matka neví, jak má reagovat, většinou odpoví, že měla moc zařizování a moc práce, ale vidím na ní, že je s dětmi ráda. Z toho mám radost a dobrý pocit. I přesto, že se děti doma neměly dobře, jsou šťastné za každé setkání a za to málo, kdy se matka ozve.

T: A teď se vás zeptám, jaký má kontakt přínos pro děti, pro rodiče a pro vás?

R5: „Pro děti je důležité vědět, že mají svoji rodinu, ptají se, po kom jsou, komu jsou podobné, kde matka žije, ptají se i na otce, kde je, matku chtějí vidět. Chtěly by se k ní i jednou vrátit. Vědí pravdu o rodině, že musí být jednou opatrné, až odejdou z pěstounské péče. Děti vědí, že mají kořeny, děláme tu Knihu života, pro ně je to v tom přínosné, že jim ve všem říkám pravdu, a hlavně na rovinu, bez emocí, jak to je. Budou jednou připravené, co od matky mohou čekat, až ji budou chtít sami vyhledat. Děti touží po kontaktu a často se zklamou, když matka nepřijede. Taky by si rádi přečetly dopis od matky, dřív jsme ji psali dopisy, ale nikdy dětem zpátky odpověď nedošla. Udělalo by jim to radost, měly by v ruce dopis, ke kterému by se mohly kdykoliv vracet, aby věděly, že je má matka v mysli, že někomu patří, že jí na dětech záleží. Já jsem pro ně pořád druhá matka, oni chtějí slyšet, že žijí dobrý život, i když nemohou být u matky, že jim poskytuju tu nejlepší péči, kterou jim ona nedokáže dát. Chtějí to slyšet od matky, chtějí s ní být propojené. Když byly menší, na kontakt se tolik neptaly, zpočátku probíhal u OSPOD, pohrály si s matkou a chtěly se vrátit ke mně. Děti jsou hodně citově založené, uzdravuje je to, když se mluví o rodině. Pro rodiče vidím přínos v tom, že vědí, že se děti mají dobře, že je o ně postaráno, že nestrádají. Když matka přijede na kontakt, tak je spokojená, že jsou děti zdravé a jsou v pohodě. Má radost z jejich úspěchů ve škole. Potřebuje se ujistit, že ji nikdo neodsuzuje za to, že se o děti nestará. Pro mě kontakt přínos nemá. Já mám dobrý pocit z toho, že se děti setkaly s matkou, že kontakt dobře

dopadl, ale jelikož ona nemá zájem děti častěji vidat, nenadělám nic. Pokud dětem zavolá, mluví o kontaktu, dává jim najevo, že má o ně zájem, ale praxe je jiná.“

T: A já na to navážu další otázkou, narážíte na nějaké problémy ve spolupráci s biologickou rodinou?

R5: *„Matce už nevěřím, stále jsem se snažila o lepší spolupráci, matka nemá zájem něco změnit. Lže, nepřijede na domluvenou schůzku, já už nemám potřebu něco měnit. Dělán to, co si matka řekne, sama ji zavolám, napíšu na Facebooku o dětech, že jsou v pořádku a spokojené. Situace se po 11 letech spolupráce spíš zhoršila. Jsem v tomto směru nevěřící a možná vyhořelá. Moje úsilí, které jsem na začátku pěstounské péče do spolupráce vložila, bylo neúspěšné. Musím pracovat s tím, co mám, nenadělám nic, chtěla jsem pravidelnost kontaktů, jednu dobu se nám to dařilo, ale nyní se spolupráce hroutí. Matce jsem několikrát říkala, kdy má volat, aby byly děti doma, mají kroužky. Zdůrazňovala jsem, ať volá v pátek večer a v neděli dopoledne, ale matka to nerespektuje.“*

T: V čem jsou podle vás limity spolupráce?

R5: *„Limitem spolupráce je špatná komunikace, nezájem, nerespektování dohodnutých pravidel ze strany matky, lhaní. Taký její prostituce, alkohol, tolikrát už byla ve vězení, nechce nic změnit, nechce na sobě pracovat.“*

T: Jak by se podle vás dala spolupráce zlepšit?

R5: *„Skrze vzájemnou a otevřenou komunikaci, která z mé strany určitě je, další ve spolehlivosti matky, v jejím zájmu o děti, víc se s nima vidat, nějak na sobě pracovat, učit se odpovědnosti. Matka by se měla léčit, je to alkoholička, nemá zájem udělat nic proto, aby spolupráce lépe fungovala. Já jsem pořád pro zlepšení spolupráce, ale už tomu nevěřím a nebudu dělat žádné nové kroky, jsem už vyčerpaná. Matka musí projevit zájem o spolupráci, v tom nenadělám nic.“*

T: paní Procházková, moc děkuju přínosné odpovědi a pohodové setkání.